

تفکر در فضیلت و مفهوم روزه
رمضان المبارک
پروفسور دکتور عبدالستار سیرت

روزه ماه رمضان
عبدالعلی نور احراری

أحكام روزه و فتاوی در باب روزه
فضل غنی مجددی

طبع هفتم
جولای 2014

مقدمه طبع هفتم :

الحمد لله و الصلاة و السلام على محمد رسول الله و على آله و صحبه و من والاه
وبعد:

يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم تتقون
* صدق الله العظيم , البقره : 183 . اي مؤمنان روزه بر شما فرض گردیده چنانکه
فرض شده بود بر آنانکه قبل از شما بودند تا باشد که پرهیزگار شوید . از آیه
مبارکه معلوم میشود که خداوند روزه را بر همه ملت های گذشته فرض نموده بود
تا از برکت آن کسانی که روزه میگیرند ایشان را مغفرت کند . رمضان و روزه سبب
مغفرت گناهان بنده می شود و این یکی از مهمترین فضیلت این شهر مبارک است
و ثوابی که بنده از روزه خود میگیرد بدون حساب می باشد .

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما روایت میکند که رسول الله صلی الله علیه
وسلم فرمود : الصيام و القرآن يشفعان للعبد يوم القيامة روزه و قرآن برای بنده
بروز قیامت شفاعت میکنند .

روزه یکی از ارکان اسلام و برای عبادت خالق شرع و امر شده است و عبادت
نیست مگر به نص قرآن و سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم . پس برای مسلمانان
واجب است که از فرضیت روزه و سنت ها و باقی اموری که متعلق به عبادت
رمضان است آگاه گردند زیرا ندانستن در امور عبادات عذر و معذرت بحساب
نمی آید . فقهای اسلام و مجتهدین از قدیم تا امروز در معرفی احکام زحمات
زیادی کشیده اند و همه امور متعلق به عبادات را توضیح داده اند .

احکام در دین اسلام نظر به شرایط زمان و مکان و حالت شخص یعنی در حالت سفر
و اقامت و صحتمندی و مریضی , فقر و ثروتمندی تفاوت میکند و بدین ترتیب
احکام روزه نیز در هر حالت متفاوت است .

این رساله روزه را در حالت مریضی و صحت‌مندی و سفر و مقیم بودن و مشکلات خاصی که زنان دارند و فطر روزه و دیگر امور مربوط به روزه را بررسی میکند و نظریات مهم را از کتب فقه خصوصاً فقه حنفی به خوانندگان گرامی تقدیم میکند و همچنان برای رفع حرج و مشکلات معاصر مهمترین اجتهادات و فتوای معاصر را می‌آورد.

این رساله سه قسمت دارد. قسمت اول آن نوشته استاد گرامی جناب دکتور عبدالستار سیرت تحت عنوان «تفکر در فضیلت و مفهوم روزه رمضان المبارک» است. قسمت دوم تحقیق آقای عبدالعلی نور احراری در موضوع رمضان می‌باشد که این قسمت همه در روشنی احادیث روایت شده در صحیح البخاری تحریر یافته است. قسمت سوم تحقیق بنده فضل غنی مجددی است که در موضوعات مهم روزه می‌باشد و از مهمترین مأخذ و کتب فتاوی استفاده شده است و امید است که برای جامعه مهاجر افغانی مفید باشد.

مصارف طبع این رساله را جناب محترم بهشتی صاحب از هملتون کانادا به نیت صدقه جاریه پرداخته اند خداوند برای شان و خانواده شان اجر دارین نصیب کند آمین.

ناشر فقه اسلامی: فضل غنی مجددی
جولای 2014

قسمت اول

تفکر در فضیلت و مفهوم روزه رمضان المبارک

پروفیسور دکتور عبدالستار سیرت

بسم الله الرحمن الرحيم

صوم یا صیام یا روزہ ماہ مبارک رمضان بمعنی امساک یا خود داری و باز داشتن نفس انسانی از مقتضیات طبیعی خوردن و نوشیدن و مقاربت جنسی در خلال ظرف زمانی یکروز کامل (از مطلع صبح تا غروب آفتاب) در طول یکماہ رمضان (ماہ نهم سال ہجری قمری) است، و کلمہ رمضان و رمض و رمضاء مفہوم شدت گرمی یا گرمی سوزان را افادہ میکند کہ حالت گرسنگی و تشنگی ناشی از روزہ بہ آن ارتباط میابد.

فرمان الہی کہ روزہ ماہ مبارک رمضان رابحیث یکی از ارکان اسلام بر ذمہ مسلمین فرض گردانیدہ آیہ کریمہ 183 سورہ البقرہ است:

یا ایہا الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون.

ای مؤمنان! روزہ بر شما فرض گردید چنانکہ فرض شدہ بود بر آنانکہ قبل از شما بودند، تا باشد کہ پرهیزگار (با تقوی) شوید.

خطاب این آیہ مبارکہ بہ مؤمنان و ختم آن بہ تقوی حقیقت روزہ را تمثیل میکند و این میرساند کہ روزہ بر اساس ایمان گرفته می شود و هدف آن رسیدن بہ مرتبہ تقوی یعنی وقایہ نفس از عذاب خداوند از طریق اجرای اوامر و اجتناب نواہی او تعالی است.

متصل این آیه مبارکه آیات کریمه 184 - و- 185 سوره البقره برخی از احکام و فضائل روزه ماه مبارک رمضان را بیان میکند :

ایاما معدودات، فمن کان منکم مریضا أو علی سفر- إلی آخر آیه 185 - و لعلمکم تشکرون.

روزهای معین شمرده شده (روزه دارید ماه رمضان را) و هر که از شما مریض باشد یا در حالت سفر، به شمار آن ایام از روزهای دیگر (غیر رمضان) روزه بگیرد، و بر کسانیکه توان روزه ندارند ادای فدیة لازم است، یعنی طعام روزانه یک مسکین در مقابل هر روز روزه، و کسیکه از روی نیکی و خیر در مقدار فدیة بیفزاید به وی بهتر است، و اینکه روزه بگیرید بخیر شما است اگر شما بدانید.

ماه رمضان ماهی که در آن قرآن فرو فرستاده شده، رهنمای مردمان و دلائل روشن از رهنمائی و امتیاز حق و باطل، پس هر که از شما دریابد ماه رمضان را باید که آنرا روزه بگیرد و هر کس که مریض باشد یا در سفر، بشمار آن ایام از روزهای دیگر روزه بگیرد، خداوند به شما اراده آسانی دارد نه دشواری، و برای اینکه شمار ایام روزه را تکمیل کنید، و برای اینکه خداوند را به عظمت یاد نمائید به آنکه شما را هدایت فرمود، و باشد که شما شکر گزار گردید ختم ترجمه معنای دو آیت کریمه 184 و 185 سوره البقره).

آیه مبارکه 187 سوره البقره باز هم احکام دگری از روزه رمضان را بیان می کند :
أحل لكم لیلہ الصیام الرفث إلی نسائکم، هن لباس لکم و أنتم لباس لهن إلی آخر الآیة .

ترجمه معنای آیه مبارکه : حلال شد برای شما در شب روزه مباشرت با زنان تان، آنها لباس عفت و کمال شما و شما جامه ستر و عفت آنها هستید (تعبیر لطیف قرآنی در باره زن و مرد بحیث لباس همدگر دلیل شدت پیوستمیان آنها است و اینکه هر یک موجب زینت و کمال و ستر و عفت یکدیگر می باشد) خداوند دانا دانست که شما (در مباشرت با زنان در شب رمضان) با خیانت و نافرمانی خویشتن را در گناه می افکنید پس خداوند شما را به لطف پذیرفت و از گناه شما در گذشت و اکنون روا است که در شب رمضان با زنان مباشرت کنید (قبل بر آن آمیزش با زنان بعد از افطار و خواب در شب روزه روا نبود) و بخواهید آنچه را که خداوند بشما مقدر فرموده است، و بخورید و بنوشید تا آنگاه که رشته سفیدی صبح از تار

سیاهی شب در سپیده دم پدیدار گردد ، سپس روزه را به اتمام رسانید تا اول شب ، و با زنان هنگام اعتکاف در مساجد مباشرت نکنید ، این حدود خداوند است و به آن از در مخالفت و تجاوز نزدیک نشوید ، خداوند آیات خود را برای مردم اینگونه بیان می کند تا باشد که ایشان پرهیزگار شوند . (1) { 1 - ترجمه معانی چهار آیه مبارکه سوره بقره از ترجمه عبدالستار سیرت . }
تفکر در متن و آفاق این آیات مبارکه به ارتباط روزه ماه مبارک رمضان مطالب بزرگی را افاده می کند و برخی از این مطالب عبارت اند از :

1 - روزه بحیث یک فریضه دینی در ادیان قبل از اسلام به اشکال و اوقات مختلفی وجود داشته و در شریعت اسلامی بحیث رکنی از ارکان اسلام در طول یکماه قمری (رمضان) فرض شده است .

2 - مظهر خارجی و شکلی روزه (خود داری از مفطرات سه گانه خورد و نوش و آمیزش جنسی) هدف اساسی تشریح روزه نیست بل روزه شاهد ایمان و عامل رسیدن به تقوی است .

3 - احکام روزه ، عملی و قابل اجرا است و مؤمن مکلف و دارای صحت و در حالت اقامت بخوبی میتواند روزه بگیرد .

4 - بیان مظاهر تسهیل و آسانی در روزه از طریق اجازه افطار برای مریض ، مسافر ، زنان حامله و حالت شیردادن و مریضی ماهانه و عذر ولادت و اعمال شاقه ، و فدیة پیران و ناتوانان و مریضان دائمی و آنهم با تقدیم طعام و اعاشه یک مسکین به عوض روزه یکروز ، به وسیله این فدیة روزه داریکه به عوض محرومیت از خورد و نوش یکروز اجازه افطار میابد مکلف شده است به غرض جبران آن به محروم دیگری خورد و نوش تهیه نماید و صلہ ترحم میان وی و بینوایان برقرار گردد .

5 - ماه رمضان که روزه در آن فرض شده است ماه نزول بزرگترین نعمت خداوند یعنی قرآن کریم و کلام بر حق خداوند است ، روزه این ماه در حقیقت بارزترین مظهر شکران آن نعمت بزرگ را تمثیل می کند .

6 - وقت امساک و افطار از مطلع بامداد تا غروب آفتاب تعیین شده و روزه فقط در روز های رمضان مطابق احکام شرعی گرفته می شود اما شبهای رمضان با داشتن فضائل ، برای حیات عادی روزه داران میسر بوده و قرآن کرم آزادی آمیزش

میان زنان و شوهران را در شب های رمضان با تعبیر زیبا و لطیفی افاده می کند و میفرماید که همسران لباس زینت و عفت یکدیگر اند .

7 - در او آخر رمضان شبی بنام (شب قدر) وجود دارد و عبادت آن به تعبیر قرآن کریم بهتر از عبادت هزار ماه خوانده شده است (سوره القدر) شب قدر یعنی شب دارای قدر و منزلت بزرگ و یا شب تقدیر امور و مقدرات بندگان از طرف پروردگار شان.

8 - ماه رمضان ماه تفکر و خلوت رسول اکرم - صلی الله علیه وسلم - در غار حراء و آغاز نبوت و بعثت شان درین ماه مبارک بوده است .

این افکار و مطالب مربوط بروزه برخی از هدیای روشن قرآن کریم است ، اما در دیستان حدیث مبارک نبوی - صلی الله علیه وسلم - ارشادات متعدد و تفصیل احکام و فضائل روزه ماه مبارک رمضان وارد شده و فقه اسلامی نیز در تمام مذاهب فقهی احکام روزه را ضمن ابواب و کتاب های جداگانه بیان و شرح نموده است . از مجموعه احادیث مبارک قولی و فعلی رسول الله - صلی الله علیه وسلم - من بخش های از یک حدیث مبارک قدسی را درین باب از صحیح البخاری انتخاب می نمایم (حدیث قدسی آنست که رسول الله صلی الله علیه وسلم آنرا از قول و از جانب پروردگار شان ذکر می کنند) :

عن أبي هريره - رضی الله عنه - عن النبي - صلی الله علیه وسلم - قال : يقول الله - عزوجل - الصوم لي و أنا أجزی به - يدع شهوته و أكله و شربه من أجلی , و الصوم جنه , و للصائم فرحتان , فرحه حين يفطر , و فرحه حين يلتقي ربه .

روایه دیگر : الصيام جنه , فلا يرفث ولا يجهل و إن امرؤ قاتله أو شاتمه , فليقل : إني صائم , مرتين .

بروایت ابو هریره - رضی الله عنه - رسول الله - صلی الله علیه وسلم - گفتند : خداوند - عزوجل - میفرماید : روزه برای من است و من به آن پاداش میدهم . (بنده من) شهوت و خورد و نوش خود را بخاطر من ترک میدهد , و روزه سپر و قایه (از آتش دوزخ) است , روزه دار دو فرحت و خوشی در انتظار دارد , یک خوشی هنگام افطار او و فرحت دیگر آنگاه که به بارگاه پروردگارش شرف حضور میابد .

روایت دیگر: روزه وقایه (از آتش دوزخ) است پس روزه دار نباید به فحش گوئی و ناسزا بپردازد و یا مانند مردم بیدانش مرتکب جدال ناحق و حماقت گردد، و (حتی) اگر کسی باوی (روزه دارد) بنای جنگ و قتال داشته باشد و یا بوی دشنام دهد، درین حالت بگوید: من روزه دارم، من روزه دارم.

این حدیث مبارک قدسی که به عبارات مختلف در تمام کتب صحاح ذکر شده است یک امتیاز خاص روزه ماه مبارک رمضان را نسبت به سایر عبادات مختلف میرساند و آن اینکه خداوند - عزوجل - روزه را بخود تخصیص داده و میفرماید که: روزه برای من است، در حالیکه همه عبادات خاص برای خدا است پس تخصیص روزه چه توجیه دارد؟

وجه این تخصیص در آنست که در اجرای هر عبادت دیگر امکان اعتباریاریا و خود نمائی وجود دارد و ممکن است که عبادت از مجرای خالص (ایاک نعبد و ایاک نستعین - خاص ترا می پرستم و خاص از تو یاری میجوییم) احياناً منحرف شود اما روزه یگانه عبادتی است که سرآن فقط میان بنده و پروردگار او است و اعمال نمایش وریا در آن راه ندارد.

منع اعمال ناشایسته و فحش و ناسزا گفتن برای روزه دار این مفهوم را ندارد که اعمال مذکور در غیر روزه جواز دارد اما تخصیص روزه به اجتناب ازین اعمال میرساند که روزه سطح اخلاق روزه دار را مخصوصاً بمدارج عالی ارتقا میدهد و فضائی که هر مسلمان در هر وقت باید به آن متصف باشد در روزه آن فضائل مخصوصاً مؤکد گردیده است.

تفکر در اینکه خداوند حکیم بندگان مؤمن خود را بخاطر روزه از امور طبیعی و مشروع خورد و نوش و آمیزش جنسی در خلال روزهای یکماه در طول یکسال منع میفرماید در حالیکه این امور به صورت طبیعی و در چوکات شرعی همیشه مشروع و بل مسنون و حتی در حالات ضرورت شدید واجب پنداشته می شود، تفکر در اسرار این تشریح بزرگ اسلامی بخوبی میرساند که روزه ماه مبارک رمضان در حقیقت یک وقفه سالانه حساب میان خدا و بنده و میان بنده و نفس او است، خداوند نعمت های مشروع و حلال خود را در حالت روزه منع میفرماید تا روزه دار از قید خواهشات نفس و شهوات خود مؤقتاً خود را برهاند و به سیر نفس

خودباندیشد که آیا شر اماره بالسوء) در حرکت است و یا بطرف خیر (نفس مطمئنه) بر میگردد؟ نفس انسانی که خویشتن را در برابر نعمت های مشروع در بازداشت می بیند به ارتباط ممنوعات دائمی و محرّمات شرعی چه موقف دارد؟ آیا شکرانه رزق حلال و نعمت های مشروع، وی را از محرّمات و رزق حرام دور داشته است و یا سرحد حلال و حرام بهم آمیخته و برهم خورده است؟ او (روزه دار) که مؤقتاً به گرسنگی و تشنگی مواجه میگردد آیا در فکر آن ممنوعان خود شده است که همیشه در حالت فقر و گرسنگی بسر می برند؟ این برخی از سوالاتی است که تفکر در مفهوم روزه جواب آنرا در بردارد، و روزه دار در حالیکه صبر و تحمل و مقاومت در برابر خواهشات نفس را تمرین می نماید احساس درد فقر و محرومیت فقراء و راضیان را تجربه می کند.

سؤال مهم دیگر اینست که آیا مفهوم خود داری و بازداشت در روزه صرف مربوط خوردن و نوشیدن و رابطه جنسی است و یا سایر اعضای داخلی و خارجی انسان در روزه سهم دارند؟ در جواب این سوال از دروس این حدیث صحیح البخاری بروایت ابی هریره-رضی الله عنه-استفاده می کنیم:

رسول الله-صلی الله علیه وسلم- فرموده اند: «من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه- کسیکه گفتار دروغ و بهتان و کار بستن به آنرا ترک نکند خداوند محتاج آن نیست که وی نان و آب خود را ترک نماید». یعنی روزه آن روزه دار بدرگاه خداوند قابل قبول نیست که نان و آب خود را ترک نموده اما دروغ و بهتان و کار بستن به آنرا ترک نکرده است.

امام ابو حامد غزالی در کتاب معروف خود (إحياء علوم الدين) روزه روزه داران به سه درجه تصنیف می کند: روزه عام، روزه خاص، روزه أخص خاص، روزه عام یا عمومی بازداشت نفس و شهوت است، روزه خاص یا خصوصی بازداشتن گوش و چشم و زبان و دست و پای و سایر اعضای انسان از همه گناهان است، اما روزه أخص خاص یا خاص ترین برکندن دل از مقاصد پست دنیوی و دل بستن برضای پروردگار دلها است.

حیف آن خواهد بود که روزه را تنها خود داری از مطالب نفس و شهوت در چوکات خورد و نوش و آمیزش جنسی به بینیم و به این تفکر نرسیده باشیم که روزه یک تکان سالانه حساب و یک خانه پاکی سالانه نفس بشری است که حیات ظاهر و باطن انسانرا برای یکسال کامل از همه آلودگی ها پاک می سازد و رابطه انسانرا با خودش ، با پروردگارش و با برادر و خواهرش (انسان دیگر) درکمال امانت و وفا تجدید می نماید .

خداوند بزرگ بما رشد و هدایت و قدرت تفکر عنایت فرماید تا از دروس روزه در تزکیه نفس و تهذیب اخلاق و پاکی جسم و جان و احساس همنوعی استفاده نمائیم و قدمی به مرتبه تقوی نزدیکتر شویم .

والله المستعان وهو ولي التوفيق .

عبدالستار سیرت

قسمت دوم

روزه ماه رمضان

عبدالعلی نور احراری

« یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون * البقره: 183 ».

ترجمه: ای کسانی که ایمان آوردید لازم گردانیده شد بر شما روزه داشتن چنانکه لازم گردانیده شد بر کسانی که قبل از شما بودند تا باشد که پرهیزگاری کنید . کلمه (الصوم) که در فارسی آن را - روزه - گویند به معنی باز ایستادن یا دست کشیدن از کاری و یا خود داری ورزیدن از اموری چون خوردن و نوشیدن و جماع کردن و غیره است.

روزه یکی از ارکان اسلام است که فرضیت آن را در سال دوم هجرت روایت کرده اند و طوری که از فحوای آیه مبارکه فوق پیدا است روزه بر امتهای دیگر که قبل از اسلام بوده اند نیز فرض بوده است . البته دو نوع روزه است یکی روزه فرض که همین ماه مبارک رمضان است و دیگر روزه نذر و روزه نفل چنانکه در حدیث رسول الله صلی الله علیه و سلم بدان اشاره شده است .

روایت است از طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه که گفته است: بادیه نشین ژولیده موی نزد پیامبر صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: یا رسول الله، مرا از آن آگاه کن که خداوند بر من چه فرض کرده است؟ آن حضرت فرمود: { پنج نماز فرض کرده است، مگر آنکه نفل بخوانی } . وی گفت: مرا آگاه کن از روزه بر من چه فرض کرده است؟ آن حضرت فرمود: « روزه ماه رمضان، مگر آنکه روزه نفل بگیری ».

وی گفت: مرا آگاه کن که خداوند از زکات بر من چه فرض کرده است؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم او را از احکام شریعت آگاه گردانید. بادیه نشین گفت: سوگند به ذاتی که تو را بزرگ داشته است بر آنچه خداوند بر من فرض گردانیده نه چیزی زیاد می‌کنم و نه کم می‌کنم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: «رستگار شد اگر راست بگوید، یا فرمود: «به بهشت درآمد اگر راست بگوید *» صحیح البخاری، کتاب روزه، باب اول فرضیت روزه رمضان، حدیث 1891.

روزه امتهای دیگر: در آیه فوق گفته شده که روزه بر امتهای قبل از شما فرض گردانیده شده بود در این مورد ابن عباس رضی الله عنهما حدیثی از پیامبر صلی الله علیه وسلم بدین مضمون روایت کرده است: پیامبر صلی الله علیه وسلم به مدینه آمد و یهود را دید که در روز عاشوراء (دهم محرم) روزه می‌گیرند. فرمود: «این برای چه است؟» گفتند: این روز، روزی نیک است، و این روزی است که خداوند بنی اسرائیل را از شر دشمنان نجات داده است و موسی این روز را روزه گرفته است.

آن حضرت فرمود: «من در موافقت با موسی از شما سزاوارترم». آن حضرت عاشوراء را روزه گرفت و به روزه گرفتن آن امر کرد * (صحیح البخاری، کتاب روزه، حدیث 2004).

ترک روزه عاشوراء: عایشه رضی الله عنها گفته است: قریش در روز گار جاهلیت در روز عاشوراء روزه می‌گرفتند و رسول الله صلی الله علیه وسلم آن روز را روزه می‌گرفت و زمانی که به مدینه آمد آن روز را روزه گرفت و به روزه گرفتن آن را امر کرد. آنگاه که روزه رمضان فرض شد روزه عاشوراء را ترک کرد، اگر کسی می‌خواست آن روز را روزه می‌گرفت و اگر می‌خواست آن را ترک می‌کرد * «مأخذ گذشته، حدیث 2002».

روزه نفل: در حدیث پیامبر صلی الله علیه وسلم از روزه نفل یاد شد. در این رابط احادیثی از صحیح البخاری نقل می‌شود:

حدیث: 1969 - روایت است از عایشه رضی الله عنها که گفته است: رسول الله صلی الله علیه وسلم در غیر- رمضان - چنان - پیهم - روزه می‌گرفت که می‌گفتیم روزه را قطع نخواهد کرد و گاه روزه نمی‌گرفت که می‌گفتیم دیگر روزه نمی‌گیرد. ندیده‌ام که رسول الله صلی الله علیه وسلم یک ماه را به طور کامل روزه گرفته

باشد بجز ماه رمضان و ندیده ام او را که در هیچ ماه ، بیشتر از ماه شعبان روزه گرفته باشد .

روزه ایام بیضی (روز های سیزدهم ، چهاردهم و پانزدهم ماه) :

حدیث : 1981 - روایت است از ابوهریره رضی الله عنه که گفته است : دوست من صلی الله علیه وسلم مرا به سه چیز وصیت کرد : { در هر ماه سه روز روزه و دو رکعت نماز چاشت و نماز وتر پیش از خواب } .

منع روزه ، روزه عید فطر و قربان :

حدیث : 1993 - روایت است از ابوهریره رضی الله عنه که گفته است : از دو نوع روزه و دو نوع معامله منع شده است : روزه در روز عید فطر و عید قربان و بیع ملامسه (بیع که با محض با تماس بدست مشتری منعقد گردد) و منابذه (بیع که با افگندن جنس بسوی مشتری انعقاد یابد) .

حدیث : 1985 - روایت است از ابوهریره رضی الله عنه که گفته است : از پیامبر صلی الله علیه وسلم شنیده ام که فرمود : { هیچ یک از شما - در غیر رمضان - روزه جمعه را روزه نگیرد مگر آنکه روز قبل آن را روزه گرفته باشد و روز بعد آن را روزه بگیرد } . یعنی اگر جمعه در روز هایی که آن را به روزه تعیین کرده است واقع شود روزه بگیرد .

حدیث : 1986 - جویریة بنت حارث رضی الله عنهما گفته است : پیامبر صلی الله علیه وسلم در روز جمعه نزد وی رفت و او روزه دار بود آن حضرت فرمود : { آیا دیروز روزه گرفته بودی ؟ } گفت : نی . فرمود : { آیا فردا می خواهی روزه بگیری ؟ } گفت : نی . فرمود : { روزه ات را بخور } . حماد بن جعد گفت : از قتاده (راوی حدیث) شنیده است که ابو ایوب مرا گفت جویریة او را گفت است : آن حضرت او را امر کرد و او روزه را خورد (البته در غیر رمضان) .

فضیلت روزه :

حدیث 1899 - روایت است از ابو هریره رضی الله عنه که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است: { آنگاه که رمضان فرا رسد دروازه های آسمان گشاده می شوند و دروازه های دوزخ بسته می شوند و شیاطین به زنجیر کشیده می شوند. }
حدیث: 1904 - روایت است از ابوهریره رضی الله عنه که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است: خداوند گفته است: { هر عمل آدمی برای خود اوست، بجز از

روزه که برای من است و پاداش آن با من است و روزه آتش دوزخ را سیراست و چون کسی از شما روزه داشته باشد دشنام ندهد و سرو صدا به راه نیندازد و اگر کسی او را دشنام دهد و یا با وی جنگ و جدل کند باید وی بگوید که: من روزه دارم. سوگند به ذاتی که نفس محمد درید قدرت اوست، بوی دهن روزه دار نزد خداوند از بوی مشک خوشتر است. برای روزه دار دو نوع خوشی است که بدان خوشحال می شود آنگاه که افطار کند خوش می شود و آنگاه که پروردگارش را ملاقات کند به پاداش روزه خود خوشحال می شود.

حدیث: 1897 - روایت است از ابو هریره رضی الله عنه که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است:

{ کسی که دو نوع - نقد و جنس - در راه خدا نفقه کند، از دروازه های بهشت بروی بانگ رده می شود که: ای بنده خدا از این دروازه (درآمدن) بهتر است، کسی که از نماز گزاران باشد از دروازه نماز فرا خوانده می شود و کسی که از جهاد کنندگان باشد از دروازه جهاد فرا خوانده میشود و کسی که از روزه گیران باشد از دروازه -ریان- فرا خوانده می شود و کسی که از صدقه دهندگان باشد از دروازه صدقه فرا خوانده میشود. }

ابوبکر رضی الله عنه گفت: پدر و مادرم فدایت، یا رسول الله آیا کسی خواهد بود که از همه دروازه ها فرا خوانده شود؟ آن حضرت فرمود: (آری، و امید دارم که تو از آن جمله باشی).

آغاز و ختم روزه :

حدیث : 1909 - پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود : { با دیدن هلال (ماه رمضان) روزه بگیرید و با دیدن هلال (ماه شوال) روزه را بخورید اگر ماه (در زیر ابر) بر شما پوشیده باشد ماه شعبان را سی روز تکمیل کنید } .

رمضان را با گرفتن یک یا دو روز روزه پیش نیاورید :

حدیث : 1914 - روایت است از ابو هریره رضی الله عنه که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است : { هیچ یک از شما با گرفتن یک روز یا دو روز ، روزه رمضان را پیش نیاورد ، مگر کسی که روزه (معتادی نفل وی) با همان روز برابر می شود ، البته وی باید آن روز را روزه بگیرد } . صحابه روزهای معین را روزه نفل می گرفتند .

زمان افطار روزه دار :

حدیث : 1954 - روایت است از عمر بن الخطاب رضی الله عنه که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است : { آنگاه که شب از این جهت (یعنی شرق) روی آورد و روز از آن جهت (یعنی مغرب) پشت گرداند و آفتاب غروب کند زمان افطار روزه دار است } .

خوردن و نوشی شبانه و مباشرت جنسی :

خداوند فرموده است : { بخورید و بنوشید تا آنکه روشن شود برای شما رشته سفید از رشته سیاه که صبح است و پس از آن تمام کنید روزه را تا شب } .

بنابر دستور آیه مبارکه خوردن و نوش در شبهای رمضان روا می باشد و همچنان مباشرت با زنان نیز روا است چنانکه در آغاز آیه مذکور گفته شده . { حلال کرده شد برای شما در شب روزه مخالطت کردن با زنان خویش } .

حدیث : 1916 - عدی بن حاتم رضی الله عنه گفته است : وقتی این آیت نازل شد که : « تا آنکه روشن شود برای شما رشته سفید از رشته سیاه » من دو ریسمان سیاه و سفید را گرفتم و زیر بالمش خود نهادم و شبانه به سوی آن دو ریسمان می دیدم ، لیکن آنها را تمیز نمی کردم ، صبح آن نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم رفتم و از این موضوع یاد کردم آن حضرت فرمود : « مراد از آن سیاهی شب و سفیدی روز است » .

بنابر این از خوردن و نوشیدن و جماع با زنان در روزهای روزه منع شده و پس از وقت پایان روز که وقت افطار است همه چیزهای مباح تا به سحر قبل از یا سپیده دم مجاز است .

باب - 30, کتاب روزه, صحیح البخاری.

کسی که در ماه رمضان جماع کند و چیزی نداشته باشد, به او صدقه داده شود و باید کفاره بدهد. امام بخاری در ذیل این باب این حدیث را آورده است:

حدیث: 1936 - ابو هریره رضی الله عنه گفته است:

در حالی که نزد پیامبر صلی الله علیه و سلم نشسته بودم ناگاه مردی آمد و گفت: یا رسول الله, هلاک شدم. آن حضرت فرمود: «تو را چه شده است؟» گفت: با زن خود جماع کردم در حالی که روزه دارم. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: «آیا می توانی غلامی را آزاد کنی؟» گفت: نی. فرمود: «توان آن داری که دو ماه بیایی روزه بگیری» گفت: نی. فرمود: «می توانی شصت مسکین را طعام بدهی». گفت: نی.

پیامبر صلی الله علیه و سلم اندکی درنگ کرد, در این اثنا عرق - عرق به معنای زنبیل - پراز خرما برای پیامبر صلی الله علیه و سلم آورده شد آن حضرت فرمود: (سؤال کننده کجا است؟). وی گفت: منم اینجا. فرمود: (این را بگیر و صدقه کن). وی گفت: «بر کسی صدقه کنم که از من فقیرتر باشد یا رسول الله؟ به خدا سوگند که میان دو لابه مدینه - یعنی دو کوه آن - خانواده ای فقیرتر از خانواده من پیدا نمی شود. پیامبر صلی الله علیه و سلم خندید تا آنکه دندانهای جلوی او نمودار شد و سپس فرمود: «آن را بر خانواده خود بخوران». از این حدیث کفاره روزه خوردن معلوم شد,

البته علما از این حدیث مسائل زیادی را استنباط کرده اند از آن جمله آن است که آن حضرت برزن کفاره را امر نکرد.

خوردن روزه به فراموشی :

حدیث: 1933 - روایت است از ابوهریره رضی الله عنه که گفته است:

پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود: { اگر کسی به فراموشی بخورد و بنوشد باید روزه خود را تمام کند زیرا که خداوند او را خورانیده و نوشانیده است }. یعنی روزه اش نمی شکند. و در همین رابطه امام بخاری قول حسن بصری و مجاهد را

آورده است که گفته اند: اگر به فراموشی جماع کند بر وی چیزی لازم نمی شود. البته بوسیدن و هماغوشی - بغیر از جماع - روزه را نمی شکند. و همچنان مسواک کردن روزه را نمی شکند. در این موارد احادیثی آمده است.

روزه گرفتن و روزه نگرفتن در سفر مجاز است:

باب: 37 - اصحاب پیامبر صلی الله علیه و سلم در گرفتن و خوردن روزه در سفر بر یکدیگر اعتراض نکردند.

حدیث: 1947 - روایت است از حمید الطویل که انس بن مالک رضی الله عنه گفته است: ما با پیامبر صلی الله علیه و سلم سفر می کردیم روزه دار بر روزه خوار و روزه خوار بر روزه دار اعتراض نمی کرد.

حدیث: 1948 - روایت است از ابن عباس رضی الله عنهما که گفته است:

پیامبر صلی الله علیه و سلم (در سال فتح مکه) از مدینه رهسپار مکه شد و تا زمانی که به عسفان رسید روزه داشت، سپس آب طلبید و ظرف آب را با دست خویش بلند کرد تا مردم ببینند و روزه را خورد تا آنکه به مکه رسید. و این واقعه در رمضان بود. و ابن عباس می گفت: همانا رسول الله صلی الله علیه و سلم گاه در سفر روزه گرفته و گاه خورده است پس هر که می خواهد در سفر روزه بگیرد و هر که می خواهد بخورد.

در میان ائمه در مورد روزه گرفتن در سفر و روزه خوردن در سفر اندکی اختلاف است. در مذهب امام احمد روزه خوردن در سفر مستحب دانسته شده، در مذهب امام شافعی روزه خوردن در سفر افضل است و در مذهب امام ابو حنیفه روزه گرفتن در سفر افضل است. البته حکم به فضیلت در حالتی است که خطر هلاکت و یا بیماری متصور نباشد.

فدیه روزه: خداوند می فرماید: پ «روزه داشتن چند روز شمرده شده، پس هر که باشد از شما بیمار یا مسافر پس لازم است شمار آن از روزهای دیگر و لازم است بر آنانکه می توانند روزه داشتن (یعنی و نمی دارند) فدیه (بدهند) که عبارت از خوراک یک درویش است پس هر که بجا آرد نیکی، این پس بهتر است او را، و آنکه روزه دارید بهتر است شما را اگر شما می دانید * البقره: 184».

نظر به حکم این آیت بر کسانی که می توانند روزه بگیرند و روزه نمی گیرند فدیة لازم گردیده که خوراک یک درویش است. یعنی ظاهراً مضمون آیت تخیر است بین روزه گرفتن و فدیة دادن.

امام بخاری در مورد این حکم مذکور گفته است:

ابن عمر و سلمه بن اکوع گفته اند: آیه مذکور با این آیه که متصل آن است نسخ شده است: { ماه رمضان آن است که فرود آورده شده در آن قرآن، راه نمای برای مردمان و سخنان روشن از هدایت و از جدا کردن حق و باطل، پس هر که دریابد از شما آن ماه را پس البته روزه دارد آن را و هر که بیمار باشد و یا مسافر پس بروی لازم است شمار آنچه فوت شد از روزهای دیگر می خواهد خدا به شما آسانی و نمی خواهد به شما دشواری و می خواهد که تمام کنید شمار را و به بزرگی یا کنید خدا را به شکر آنکه راه نمود شما را و تا باشد که شما شاکر شوید * البقره: 185 }.

ابن نمیر گفته است: اعمش از عمرو بن مره از ابن ابی لیلی از اصحاب محمد صلی الله علیه و سلم روایت کرده که گفته اند:

آیت و جوب رمضان که نازل شد بر مردم دشوار آمد. کسی که می توانست روزانه یک مسکین را طعام دهد، از کسانی که توان روزه گرفتن داشتند، روزه را ترک کردند و در این امر بر ایشان اجازه داده شده بود. سپس عبارت «و آنکه روزه دارید بهتر است شما را» حکم (ما قبل را) نسخ کرده است.

آیه 84 البقره به دو گونه تفسیر شده است: نظر اول آنست که حکم این آیه که فدیة را بر کسی که قدرت روزه گرفتن را دارد با آیه متصل که مردم را به گرفتن روزه امر می کند نسخ شده است.

نظر دوم آن است که این آیه در باره کسانی است که در گرفتن روزه مشکلاتی دارند مانند کهنسالان و زنان شیردهنده و غیره یعنی همچو کسان روزه نگیرند و فدیة بدهند. ابن عمر نظر اول را تایید می کند و ابن عباس طرفدار نظر دوم است.

حایض روزه و نماز را ترک کند:

بر زنی که در حالت حیض است روزه و نماز جایز نیست. امام بخاری آورده است: ابو الزناد گفته است: بسا از سنتها و امور شریعت خلاف قیاس عقلی هستند و مسلمانان بجز از پیروی از آن چاره ندارند از آن جمله است زن حایض که روزه قضائی را باید بگیرد و نماز قضایی (ایام حیض) را نگذارد.

روزه وصال: روزه وصال آن است که به مدت بیش از یک شبانه روز چیزی نخورد و نیاشامد و پیوسته روزه داشته باشد. خداوند می فرماید: { سپس تا شب روزه را تمام کنید * البقره: 187 }. پیامبر صلی الله علیه وسلم از روزه وصال منع کرده است زیرا بر مردم مهربان بود و سلامت آنها را در نظر می گرفت. و آنچه از افراط مکروه دانسته شده است. (صحیح البخاری، کتاب روزه وصال).

حدیث: 1963 - روایت از ابو سعید خدری که از پیامبر صلی الله علیه وسلم شنیده است که می فرمود: « روزه وصال نگیرید و اگر کسی از شما بخواهد که روزه وصال بگیرد روزه اش را تا سحر ادامه دهد ». یاران گفتند: یا رسول الله، همانا تو خود روزه وصال می گیری؟

فرمود: « من مانند شما نیستم، به تحقیق که مرا در شب خوراننده ای است که می خوراند و نوشانده ای است که می نوشاند ».

در مورد خوردنی و نوشیدنی که پیامبر صلی الله علیه وسلم اظهار داشته، اختلاف است که آیا حقیقی بوده است یا مجازی. این قیم، مجازی را ترجیح داده است.

حق بدن در روزه (نفل) :

حدیث: 1975 - عبدالله بن عمرو بن عاص رضی الله عنهما گفته است:

رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت: { ای عبدالله آیا خبر ندارم که روز را روزه می گیری و شب را نماز می گزاری؟. گفتم: آری یا رسول الله.

فرمود: { این کار را مکن، روزه بگیر و روزه مگیر، و به نماز شب بر خیز و سپس بخواب، به تحقیق که بدن تو را بر تو حقی است، و چشمان تو را بر تو حقی است، و زن تو را بر تو حقی است و میهمان تو را بر تو حقی است، و بسنده است که در هر ماه سه روز روزه بگیری، زیرا در برابر هر عمل نیک تو را ده چند ثواب است و این (سه روز) روزه تمام سال تو را بر می گیرد }.

عبدالله می گوید: من روزه را بر خود سخت گرفتم و بر من نیز سخت گرفته شد و گفتم: یا رسول الله [من توان روزه را در خود می بینم.

آن حضرت فرمود: { پس روزه بگیر، روزه داود، پیامبر خدا را علیه السلام و بر آن - زیاد مکن }.

من گفتم: روزه داود پیامبر خدا علیه السلام چگونه بوده است؟
آن حضرت فرمود: « نصف سال ».

پس از آنکه عبد الله بن عمرو، به کهنسالی رسید می گفت: کاش اجازه پیامبر صلی الله علیه وسلم را پذیرفته بودم (یعنی در هر ماه سه روز روزه می گرفتم).

خوردن روزه نفل: امام بخاری چنین عنوان کرده است:

کسی که برادر مسلمان خود را سوگند دهد که روزه نفل را بخورد و بر وی روزه قضائی را واجب نمی داند اگر خوردن روزه بروی سازگار باشد.

حدیث: 1968 - روایت است که ابو جهیفه رضی الله عنه که گفته است: پیامبر صلی الله علیه وسلم میان سلمان و ابو درداء رابطه برادری قائم کرده بود. سلمان به دیدن ابو درداء رفت و دید که ام درداء (زن ابو درداء) جامه کهنه پوشیده است.

به او گفت: تو را چه واقع شده است؟ وی گفت: برادرت ابو درداء به زینت دنیا نیازی ندارد. ناگاه ابو درداء آمد و برای سلمان غذا آماده کرد. سلمان به او گفت:

بخور. ابو درداء گفت: من روزه دارم. سلمان گفت: من نمی خورم تا تو نخوری. ابو درداء غذا خورد و چون شب فرا رسید (و پاسی از شب گذشت) ابو درداء خواست که به نماز شب (تهجد) برخیزد. سلمان به او گفت: بخواب. وی خوابید، و سپس خواست که به نماز شب برخیزد. سلمان به او گفت: بخواب و چون شب به آخر می رسید سلمان گفت: اکنون برخیز. و هر دویشان نماز (تهجد) گزارند. سپس سلمان به او گفت: به تحقیق که پروردگار تو را بر تو حقی است و نفس تو را بر تو حقی است، و زن تو را بر تو حقی است، پس حق هر حقداری را ادا کن.

سپس ابو درداء نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمد و ماجرا را بیان کرد. آن حضرت فرمود: { سلمان راست گفته است. }.

نمار تراویح: تراویح، جمع ترویج است، یعنی راحت گرفتن و در اصل این نام را بر جلسه اطلاق می کنند که پس از گزاردن دو دو رکعت، یعنی چهار رکعت اندکی می نشینند و استراحت می کنند. پیامبر صلی الله علیه وسلم در رمضان مردم را به جماعت تراویح امر نکرده است، بلکه به روایت حدیثی که ابو هریره رضی الله عنه روایت کرده، آن حضرت فرموده است:

حدیث: 2008 - { کسی که ماه رمضان از روی ایمان و طلب ثواب نماز بر پا می دارد گناهان گذشته اش بخشیده می شود. }.

حدیث: 2011 - روایت است از ابن شهاب، از عروه بن زبیر که عایشه رضی الله عنها همسر پیامبر صلی الله علیه وسلم گفته است: همانا رسول الله صلی الله علیه وسلم این نماز را می گزارد و آن در ماه رمضان بود.

حدیث 2012 - روایت است از ابن شهاب از عروه که عایشه رضی الله عنها گفته است: رسول الله صلی الله علیه وسلم در نیمه شب برآمد و در مسجد نماز گزارد، و مردم به نماز وی نماز گزارند چون صبح فرا رسید مردم در این مورد صحبت کردند (و نسبت به شب قبل) مردم زیادتر جمع شدند و با آن حضرت نماز گزارند، چون صبح فرا رسید در این مورد صحبت کردند. در شب سوم بر تعداد نماز گزاران افزوده شد. رسول الله صلی الله علیه وسلم برآمد و نماز گزارد و مردم با اقتدا به نماز وی نماز گزارند و چون شب چهارم فرا رسید مسجد از گنجایش نماز گزاران عاجز آمد.

پیامبر صلی الله علیه وسلم بیرون نیامد تا آنکه به نماز صبح برآمد. چون نماز صبح را گزارد رو به سوی مردم کرد و کلمه شهادت بر زبان راند و سپس فرمود: {اما بعد، حضور شما در مسجد از نظر من پنهان نبود و لیکن ترسیدم که این نماز بر شما فرض گردد و شما از آن عاجز آید}.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کرد و موضوع بر همین منوال بود (تراویح به جماعت ادا نمی شد).

ابن شهاب زهری گفته است: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کرد و مردم بر همین منوال (منفرد) نماز می گزارند. در دوران خلافت ابوبکر و اوایل خلافت عمر رضی الله عنهما نیز وضع بر همین منوال بود (تراویح به جماعت ادا نمی شد). حدیث: 2010 - روایت است از ابن شهاب از عروه بن زبیر از عبدالرحمن بن عبدالقاری که گفته است: در یکی از شبهای رمضان با عمر بن خطاب رضی الله عنه به سوی مسجد راهی شدیم، مردم در آنجا در گروه های پراکنده نماز می گزارند. مردی تنها نماز می گزارد، و مردی نماز می گزارد و گروهی با اقتدا به وی نماز می گزارند.

عمر گفت: همانا من می پندارم که اگر همه را بر امامت یک قاری جمع گردانم بهتر از آن است که ایشان پراکنده نماز بگذارند. سپس تصمیم گرفت و مردم را به امامت ابی بن کعب، جمع گردانید. سپس شب دیگر که با وی برآمدیم دیدیم که مردم در عقب امام خود نماز می گزارند. عمر گفت: چه نیکو بدعتی این است. آن نمازی که با فراغت از آن خواب می شوند بهتر از نماز آخر شب (یعنی تهجد) است. امام بخاری می گوید: مراد از آن نماز نماز آخر شب است که مردم آن را در اول شب می گزارند.

برخی از علما گفته عمر رضی الله عنه را طوری دیگر تعبیر کرده اند . یعنی نمازی که در آخر شب ادا کنند بهتر است از نمازی که در اول شب ادا کنند .
مراد از بدعت آن است که چیزی را بر غیر مثال سابق آن احداث کنند . چون نماز تراویح به اجتماع و التزام سه نفر از خلفای راشدین یعنی از زمان عمر رضی

الله عنه به بعد معمول شده ، لا جرم سنت ایشان می باشد و مروی است که عایشه رضی الله عنها نماز تراویح را خلف مولای خود ذکوان ادا می کرد و همچنان ام سلمه قیام می کرد به جماعت زنان و امامت می کرد او را مولات وی مادر حسن بصری .

حدیث : 2013 - روایت است از ابو سلمه بن عبدالرحمن که وی از عایشه رضی الله عنها سؤال کرد که : نماز رسول الله صلی الله علیه و سلم در رمضان چگونه بوده است ؟ وی گفت : آن حضرت در رمضان و غیر رمضان بر یازده رکعت نیفزوده است . چهار رکعت می گزارد ، از خوبی و درازی آن سؤال مکن . و سپس سه رکعت می گزارد . من گفتم : یا رسول الله ، آیا قبل از آنکه وتر را ادا کنی می خوابی ؟ فرمود : ای عایشه ، همانا چشمانم می خوابد و دلم نمی خوابد .

رکعات نماز تراویح : در مورد رکعات نماز تراویح به حدیثی برنخوردم که امام بخاری آورده باشد ، دز شرح شیخ الاسلام که شرحی است بر صحیح البخاری گفته شده که در کتاب موطأ از یزید بن رومان روایت شده که در زمان عمر رضی الله عنه مردم بیست و سه رکعت به شمول سه رکعت وتر نماز می گزاردند و ظاهر آنست که تقدیر رکعات قیام رمضان در زمان عمر رضی الله عنه بی توقیف و سماع از آن حضرت رسالت به عمل نیامده چنانچه گفته اند که امثال این چیزها حکم مرفوع دارند غالباً از ابن عباس یا از طریق دیگری حدیثی رسیده که عمر رضی الله عنه آن یازده رکعت را به بیست و سه رکعت تغییر داده است به شمول وتر . سائر صحابه سکوت کردند و بدان عمل کردند . گویا اجماع بر آن واقع شده است و ما را عمل اصحاب حجت است مانند حدیث مرفوع .

شب قدر :

« هر آینه ما فرود آوردیم قرآن را در شب قدر . و چه مطلع ساخت تو را که چیست شب قدر . شب قدر بهتر است از هزار ماه . فرود می آید فرشتگان و روح در آن شب به فرمان پروردگار خویش برای سرانجام کردن هر کاری . آن شب تا وقت طلوع فجر محض سلامتی است * سوره القدر : » .

ابن عیینه گفته است : آنچه در قرآن - ما ادراک - آمده است (یعنی به صیغه ماضی) همانا خداوند آن حضرت را از آن مطلع گردانیده است و آنچه - ما یدریک - آمده است (یعنی به صیغه مضارع) خداوند آن حضرت را از آن مطلع نگردانیده است . (صحیح البخاری ، کتاب فضیلت شب قدر) .

شب قدر یعنی شبی صاحب عظمت است که قرآن مجید در این شب نازل شده است یعنی آغاز نزول قرآن در این شب است یا اینکه قرآن از لوح محفوظ کاملاً به آسمان دنیا در همین شب آمده است و جبرئیل علیه السلام آن را در مدت بیست و سه سال اندک اندک به پیامبر صلی الله علیه و سلم رسانیده است .

حدیث : 2014 - روایت است از ابو سلمه ، از ابو هریره رضی الله عنه که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرموده است :

« کسی که در ماه رمضان از روی ایمان و طلب ثواب روزه بگیرد گناهان گذشته اش یخشیده می شود و کسی که شب قدر را از روی ایمان و طلب ثواب به نماز قیام کند گناهان گذشته اش بخشیده می شود * * » * متابعت کرده است سفیان راوی حدیث ، سلیمان بن کثیر از زهری .

جستجوی شب قدر در هفت شب آخر رمضان :

حدیث : 2015 - روایت است از مالک از نافع که ابن عمر رضی الله عنهما گفته است : شب قدر برای مردانی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و سلم در هفت شب آخر رمضان در حال خواب نموده شد . رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود : { چنین می پندارم که خوابهای شما در هفت شب آخر توافق می کند . پس کسی که جوایب شب قدر است آن را در هفت شب آخر جستجو کند } .

جستجوی شب قدر در شبهای طاق ده اخیر رمضان :

حدیث : 2018 - روایت است از ابوسلمه که ابوسعید خدری رضی الله عنه گفته است : رسول الله صلی الله علیه وسلم در ماه رمضان در همان دهه وسط ماه به اعتکاف می نشست و چون شب بیستم می گذشت و بیست و یکم فرا می رسید به خانه خویش برمی گشت و هرکس که با وی اعتکاف کرده بود نیز به خانه خود بر می گشت. همانان آن حضرت در همان ماه که اعتکاف کرده بود و در همان شب که قرار بود به خانه خود باز گردد ، ایستاد و برای مردم خطبه خواند و آنچه خدا خواسته بود به ایشان گفت و سپس فرمود :

{ من همین دهه وسط را اعتکاف می کردم و سپس بر من ظاهر گشت که این دهه آخر را اعتکاف کنم پس کسی که با من اعتکاف کرده است ، باید در اعتکاف خود ثابت بماند . همانا این شب (قدر) بر من نموده شد ، سپس فراموش گردانیده شدم (که کدام شب است) شما آن را در دهه آخر جستجو کنید و در شبهای طاق جستجو کنید . و به تحقیق من خودم را (در خواب) دیدم که در آب و گل سجده می کنم } .

(ابو سعید می گوید) : آن شب در آسمان ابر پدید آمد و باران آمد و شب بیست و یکم بود که قطرات باران در مسجد در سجده گاه پیامبر صلی الله علیه وسلم فرو ریخت و چشمان من رسول الله صلی الله علیه وسلم را دید ، و من به سوی وی می نگریستم ، آنگاه که از نماز صبح بازگشت ، رخسار وی با آب و گل آلوده بود .

حدیث : 2021 - روایت است از عکرمه که ابن عباس رضی الله عنهما گفته است : همانا پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده :

(شب قدر را در دهه اخیر رمضان جستجو کنید ، آنگاه که نه شب باقی بماند ، آنگاه که هفت شب باقی بماند ، آنگاه که پنج شب باقی بماند) یعنی در شبهای بیست و یکم ، بیست و سوم و بیست و پنجم .

حدیث : 2022 - روایت است از ابی مجلز و عکرمه که ابن عباس رضی الله عنهما گفته است : رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود : { آن در دهه آخر است ، آن در نه شبی است که می گذرد یا در هفت شبی است که باقی می ماند } یعنی شب قدر .
عبدالوهاب گفته است : ابوب از خالد از عکرمه ، از ابن عباس روایت کرده که آن حضرت فرمود : « در بیست و چهارم جستجو کنید » .

برداشتن شناخت قدر به سبب نزاع مردم:

حدیث: 2023 - روایت است از انس که عباده بن صامت رضی الله عنه گفته است: پیامبر صلی الله علیه و سلم برآمد تا ما را از شب قدر آگاه گرداند، لیکن دو نفر از مسلمانان با هم نزاع کردند. آن حضرت فرمود: { من برآمده بودم تا شما را از شب قدر خبر دهم، فلان و فلان با یکدیگر نزاع کردند، آن موضوع برداشته شد و شاید آن برای شما بهتر باشد پس آن را در شبهای نهم و هفتم و پنجم جستجو کنید } یعنی در دهه اخیر ماه رمضان.

اعتکاف:

اعتکاف در لغت به معنی درنگ کردن است و در اصطلاح شرع عبارت از مکث کردن در مسجد به نیت اعتکاف است، پس رکن آن، بودن است در مسجد و شرط آن نیت است. نزد حنفی روزه داشتن هم شرط اعتکاف است، ولی شافعیه روزه را شرط نمی دانند. اعتکاف سنت موكده است و این است که اعتکاف کننده مدت معینی را با در نظر داشت شرایط لازم آن در مسجد می گذراند. پیامبر صلی الله علیه و سلم تا زمان وفات بدان مواظبت کرده است، به استثنای یک بار که آن را ترک کرده و در عوض در ماه شعبان به اعتکاف نشست.

اعتکاف کننده باید از مسجد بیرون نرود بجز در مواردی چون نماز جمعه (اگر در آن مسجد نماز جمعه گزارده نشود) و یا برای رفع قضای حاجت. به نظر امام شافعی اعتکاف فقط در مساجد جامع که نماز جمعه خوانده می شود روا است و بیرون رفتن از مسجد برای نماز جمعه موردی پیدا نمی کند.

امام بخاری کتاب اعتکاف را چنین آغاز کرده است:

اعتکاف در دهه آخر (رمضان) و اعتکاف در همه مساجد:

نظر به قول خدای تعالی: { و مساس نکنید زنان را در حالی که شما معتکف باشید در مسجد ها. اینها منهیات خدا است. پس نزدیک نشوید به آنها. همچنین بیان می کند خدا آیتهای خود را برای مردمان تا پرهیزگاری کنند * البقره: 187 }.

روایت است از نافع که عبد الله بن عمر رضی الله عنهم گفته است.

حدیث: 2025 - رسول الله صلی الله علیه و سلم ده روز آخر رمضان را اعتکاف می کرد.

اعتکاف یکشنبه :

حدیث: 2032- روایت است از نافع که ابن عمر رضی الله عنهما گفته است: عمر رضی الله عنه از پیامبر صلی الله علیه وسلم سؤال و گفت: من در روز گار جاهلیت شرط کرده بودم که شبی را در مسجد الحرام اعتکاف کنم. آن حضرت فرمود: «به نذر خود وفا کن».

اعتکاف زنان :

حدیث: 2033- روایت است از عمره که عایشه رضی الله عنها گفته است: پیامبر صلی الله علیه وسلم در ده آخر رمضان اعتکاف می کرد و من برای وی خیمه می زدم و چون نماز صبح را می گزارد به خیمه داخل می شد. حفصه از عایشه اجازه خواست که برای خود خیمه بزند. عایشه به وی اجازه داد. چون زینب بنت جحش خیمه او را دید وی برای خود خیمه دیگر زد و وقتی صبح فرا رسید و پیامبر صلی الله علیه وسلم خیمه ها را دید فرمود: { اینها برای چیست؟ } به آن حضرت اطلاع داده شد فرمود: { آیا در این عمل ایشان نیکویی می بینید؟ } آن حضرت اعتکاف را در آن ماه ترک کرد و سپس در ماه شوال ده روز اعتکاف کرد. بر آن حضرت معلوم بوده است که مراد از خیمه زدنهای همسران وی اخلاص محض در عبادت نبوده بلکه نسبت رشک و غیرت با عایشه رضی الله عنها بوده است. دیدار زن با شوهرش که در اعتکاف است:

حدیث: 2038- روایت است از زهری که علی بن حسین رضی الله عنهما گفته است: صفیه همسر آن حضرت گفت: پیامبر صلی الله علیه وسلم در مسجد (در اعتکاف بود) و همسران وی نزدش بودند. آنگاه که همسران وی برگشتند، آن حضرت به صفیه بین حییی گفت: «شتاب مکن تا آنکه در بازگشت تو را همراهی کنم». خانه صفیه در دار اسامه بود. پیامبر صلی الله علیه وسلم با وی راهی شد. دو مرد انصاری با وی مواجه شدند نگاهی به سوی پیامبر صلی الله علیه وسلم کردند و گذشتند. پیامبر صلی الله علیه وسلم به آنان گفت:

« بیایید همانا وی صفیه بنت حییی است. » آنها گفتند: سبحان الله، یا رسول الله. پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: « به تحقیق که شیطان در مجاری انسان نفوذ می کند و من از آن ترسیدم که در نفسهای شما چیزی از وسوسه ایجاد کند. ». اعتکاف در دهه وسط رمضان:

حدیث: 2044- از ابو صالح روایت است که ابوهریره رضی الله عنه گفته است پیامبر صلی الله علیه وسلم در هر رمضان ده روز اعتکاف می کرد و در آن سال که روح وی قبض شد بیست روز اعتکاف کرد . خداوند روزه و نماز و زکات و صدقات و سائر عبادات مان را مقبول درگاه گرداند و آن را سپری از آتش دوزخ نماید ، امین یا رب العالمین .

مواخذ : قرآن کریم , صحیح البخاری , تیسیر القاری , شرح صحیح البخاری , شرح شیخ الاسلام , شرح صحیح البخاری , مختصر صحیح البخاری , شرح محمد ناصر الدین الالبانی , هدایه حامل متن بدایه .

قسمت سوم

أحكام روزه و فتاوی در باب روزه

فضل غنی مجددی

تعریف روزه :

الخلیل در تعریف روزه می گوید : صوم یعنی روزه قیام - عبادت - بدون عمل است و همچنان روزه دست گرفتن از خوردن طعام از فجر تا مغرب می باشد * * (دیده شود مختار الصحاح).

روزه در شریعت : ترک خوردن و نوشیدن و جماع یعنی عمل جنسی از فجر تا غروب آفتاب با داشتن نیت و برای کسیکه عاقل، مسلمان، بالغ است و پاک بودن از حیض و نفاس. پس زنی که در حالت مریضی زنانه و یا خونریزی ولادت است بر وی روزه نیست.

فرضیت روزه : فرضیت روزه در قرآن ثابت است آیه شریفه (کتب علیکم الصیام * فرض شده بالای شما روزه) و آیه (فمن شهد منکم الشهر فلیصمه * هر کدام از شما که ماه رمضان را دید باید روزه بگیرد) فرضیت روزه را بیان میکند. در سنت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم در باب ارکان اسلام روزه را یکی از ارکان اسلام معرفی نمودند و گفتند که اسلام بناء یافته به پنج چیز که یکی از آن روزه است. روزه در شریعت های گذشته بعد از ختم نماز خفتن تا شام روز دیگر بود و لیکن خداوند نظر به رحمتی که بالای امت اسلام داشت آنرا از قبل از فجر تا شام فرض ساخت.

روزه سه نوع است : فرض , واجب و نفل :

روزه فرض دو نوع است : معین مثل روزه ماه رمضان و غیر معین روزه کفاره و قضائی رمضان.

روزه واجب : دو نوع است : معین مثل روزه نذر معین و غیر معین مانند روزه نذر مطلق.

روزه نفل : یک نوع است. در موضوع اقسام روزه در فقه حنفی لطفا دیده شود : (المبسوط از سرخسی جلد سوم، ص : 74 و ملتقی الأبحر جلد 1 / 220 و الدرر / 196).

در تاریخ فرضیت روزه شیخ ابوبکر جابر الجزائری در کتاب خود بنام (منهاج المسلم) در فصل دوازدهم باب روزه می نویسد که : روزه در روز دو شنبه ماه شعبان سال دوم هجری فرض شده است.

ارکان روزه :

1- نیت: نیت جای آن قلب است. و در موضوع نیت رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید که: { من لم یبیت الصیام من اللیل فلا صیام له * متفق علیه . کسیکه نیت روزه را در شب نکند روزه اش روا نیست } . در نیت آمده که اگر کسی بعد از طلوع فجر هم نیت کند نیت اش صحیح است نظر به حدیث شریف که امام مسلم از عائشه روایت کرده است .

کلمات نیت روزه : بصوم غد نویت من شهر رمضان * نیت کردم که روزه رمضان I INTEND FASTING FOR TOMORROW IN THE MONTH OF RAMADAN . فردا را بگیرم .

2- امساک یعنی عدم خوردن و نوشیدن و جماع در روز .

3- زمان: یعنی از فجر تا غروب آفتاب .

سنت های روزه :

1 - عجله کردن در افطار . رسول الله صلی الله علیه وسلم در عجله کردن در افطار می فرماید : { لا یزال الناس بخیر , ما عجلوا الفطر * متفق علیه , مردم تا هنوز در خیر اند اگر در افطار کردن عجله دارند } . و قول انس رضی الله عنه که : « رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز مغرب - شام - را نمی خواندند تا اینکه افطار نمی کردند حتی اگر بقدری از آب می بود * الترمذی » .

از وقت افطار از ابن تیمیه پرسیده شد جواب داد که : و پرسیده شد از غروب آفتاب , که آیا برای روزه دار جواز دارد که بمجرد غروب آفتاب افطار نماید ؟ پس پاسخ گفت: وقتی که تمام قرص آفتاب پنهان میگردد روزه دار افطار نماید و سرخی شدید باقی مانده در افق اعتبار ندارد . این قسمت را استاد غوریانی از کتاب فتاوی ابن تیمیه جز 25 ص: 215 برای ما ترجمه نموده است .

2- افطار کردن با آب و یا خرما از سنت آنحضرت است .

3- دعا کردن در وقت افطار , ابو داود روایت می کند که رسول الله صلی الله علیه وسلم این دعا را در وقت افطار می خواندند : { اللهم لك صمنا و علی رزقك أفطرنا , فتقبل منا إنك أنت السميع العليم } . و این دعا در نزد همه علما ثابت است که : { اللهم إني صمت و بك امت و عليك توكلت و علی رزقك افطرت } .

O ALLAH I FASTED YOU , IN YOU DO I BELIEVE AND WITH YOUR PRAVISION (FOOD) DO I BREAK FAST .

4 - سحور: سحور یعنی خوردن و نوشیدن در آخر شب به نیت روزه. امام مسلم روایت میکند که آنحضرت فرمود: { فرق بین روزه ما و روزه اهل کتاب سحری است } . و همچنان فرموده اند که: { سحری کنید که در سحری برکت است * متفق علیه }.

5- تأخیر کردن در سحری.

شخص مریض و کهنسال در ماه رمضان :

در فقه اسلامی مریض از خود در عبادات و معاملات احکام خاص را دارد و دین اسلام دین رحمت بوده شرایط زمان و مکان و حالت شخص را در مسائل عبادات مد نظر گرفته است. در فقه حنفی، فقهای حنفی احکام مریض را بصورت مفصل شرح داده اند و مهمترین کتاب در احکام اشخاص مریض کتاب (أحكام المرضى) تألیف علامه شیخ أحمد بن إبراهيم بن خليل معروف به ابن تاج الدین الحنفی - 1007 - 1060 هجری است که برادر محترم دکتور محمد سرور محمد مراد بلخی این کتاب را تحقیق نموده و دکتور أحمد الحجی الکردی متخصص در موسوعه فقهی آنرا مراجعه کرده و وزارت اوقاف و شؤون اسلامی کویت این کتاب را به چاپ رسانده. در این رساله فصل رمضان و شخص مریض را بطور خلاصه ترجمه می کنیم و در نهایت فتوای مجتهدین معاصر را می آوریم.

کتاب الصوم (کتاب روزه) :

اگر شخصی ترس داشت که روزه درد چشم اش را زیاد می سازد و یا روزه تب ویرا زیاد میکند، پس افطار کند (یعنی روزه نگیرد) زیرا روزه ویرا به هلاکت نزدیک می سازد و می گویند که مریضی که می تواند روزه نگیرد آن شخص است که قادر نباشد که ایستاده نماز ادا کند * دیده شود: فصول للعمادی: ورقه 338 مخطوط در دار الکتب المصریه .

معرفت زیاد شدن مرض: انسان خودش می تواند درک کند که آیا روزه مرض اش را زیاد میکند یا نه؟ و یا به گفته داکتر معالج عمل کند .

اگر از مریضی خوب شد و لیکن ضعیف باقی ماند و ترس در آن باشد که دوباره مریض می شود اگر روزه بگیرد و افطار نکند و داکتر برایش این را بگوید که روزه حالت ضعیفی اش را زیاد می سازد و خطر بر نفس وی است می تواند روزه نگیرد

* دیده شود : خلاصه الفتاوی : لطاهر بن عبدالرشید البخاری جزء 1 / 265 طبع پاکستان.

اگر کسی را حشرات نیش زد (مثل گزدم) و مجبور شد که دواء بنوشد، می گویند که اگر نویشدن دواء برایش فائده داشت آنرا بخورد. * دیده شود : عمدہ الرعایہ للکنوی ص: 17.

اگر بالای شخصی روزه قضائی باشد تا وقتیکه به سن شیخ فانی برسد و قضائی روزه نگرفته باشد بروی فدیہ نیست.

مریض و مسافر اگر در شب رمضان نیت نکرده باشند و بعد از طلوع فجر نیت کنند در نزد امام محمد و امام یوسف صحت دارد * دیده شود : فتاوی قاضیخان / 1 / 202 و جامع الفصولین 2 / 169.

کسیکه در ماه رمضان تمام رمضان و یا چند روز رمضان بی هوش شود بالایش قضائی است * دیده شود : جامع الفصولین 2 / 168.

اگر کسی نذر کرده باشد که در ماه رجب روزه می گیرد، اگر قبل از آن - ماه رجب - مریض شود و یا به حالات جنون برسد و ماه بگذرد و بعد از آن صحت یابد و یا عاقل شود در نزد ابو حنیفه قضائی دارد و اگر نان بخورد و در همان روز صحت یابد باقی روز را نخورد * دیده شود فصول الاحکام، للعمادی ورقه 339 و جامع الفصولین 2 / 168, 160.

زنیکه خواب باشد و یا بمرض جنون گرفتار شود و شوهرش با وی جماع کند بالایش قضائی روزه است و کفاره ندارد و امام زفر می گوید که روزه اش فاسد نمیشود * دیده شود فتاوی قاضیخان 1 / 309.

کسیکه اجازه دارد که در ماه رمضان روزه نگیرد لیکن قضائی آنرا بعدا بگیرد:

امام سید سابق در کتاب خود بنام (فقه السنه جزء اول) می نویسد که: برای مریض مباح است که روزه نگیرد چنانکه خداوند می فرماید: { و من کان منکم مریضا أو علی سفر فعده من آیام آخر * البقره: 185 کسیکه از شما مریض باشد و یا در سفر از روزهای بعدی روزه بگیرد }. در المغنی آمده که: « از سلف صالح روایت شده که هر نوع مرض حتی از درد ناخن را شامل است زیرا آیه شریفه به معنی عام آمده است. و بغیر از مرض کسیکه تشنه گی شدید برایش پیش شود که ترس از حیات باشد لازم است که افطار کند اگر چه مقیم باشد و بعدا قضائی بگیرد. {.

در همین کتاب آمده که: اگر مریض روزه بگیرد و مشقت را تحمل کند، روزه اش صحیح است مگر کراهیت دارد زیرا خداوند برایش اجازه نگرفتن روزه را داده است و خودش برای خود ضرر می‌رساند.

فتواهای مجتهدین معاصر در موضوع رمضان و شخص مریض

دکتر شیخ یوسف القرضاوی جواب میدهد:

سؤال: آیا سوزن که در ورید و عضلات داخل میشود و همچنان در مقعد و استعمال مرهم در زخم و زخم بواسیر و غیره روزه را باطل می‌سازد؟
جواب: هیچکس نیست که در فهم و معنی رمضان جاهل باشد، روزه یعنی امتناع از خوردن و نوشیدن و نزدیک شده به زنان است و همین امور در قرآن کریم به نص صریح آمده است و همچنان آنچه در روزه ممنوع است از آن همه اطلاع دارند و حکمت از روزه اظهار عبودیت به خالق می‌باشد و هم ترک شهوات جنسی برای بدست آوردن رضای خالق سبحانه و تعالی. در حدیث شریف قدسی آمده که: {کل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لی، و انا اجزی به، یدع طعامه و شرابه و شهوته و اجلی} * روایت نموده البخاری * تمام عمل ابن آدم برای خودش است بغیر از روزه که برای من است و من جزای آنرا میدهم، از طعام و شراب و شهوت خود را بخاطر من میگذرد}.

واضح شد و دیدیم که گرفتن پیچکاری با تمام انواع و اقسام آن و استعمال مرهم و امثال آن چنانکه سؤال کننده از آن سؤال کرده در زبان و عرف خوردن و نوشیدن نیست و همچنان منافی مقصد شارع در باره ای روزه نمی‌باشد، پس روزه را باطل نمی‌کند.

جای تشدد و شدت نمودن در آن امری نیست که خداوند در آن حرج را نیآورده است و خداوند در آیت صیام می‌فرماید: {یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر} * البقره: 185 * خداوند اراده آسانی را برای شما نموده و اراده سختی را ننموده است}.

ابن حزم می‌گوید: زرق دوا یا پیچکاری روزه را ناقص نمی‌سازد و نه چکاندن قطره در گوش و نه در بینی و نه استنشاق اگر به حلق برسد و نه مضمضمه - شستن بینی - اگر به حلق برسد بغیر قصد و نه سرمه و نه غبار و گرد آرد و نه حناء و نه عطر و نه اینکه مگس در حلق داخل شود تا آخر.....

و ابن حزم ادامه داده می گوید : خداوند ما را منع نموده در روزه از خوردن و نوشیدن و جماع، و قی نمودن به قصد و معصیت و ما نمی دانیم خوردن و نوشیدن را از طریق دبر و گوش و بینی و جراحت در شکم و سر و منع نشدیم قطعاً از رسیدن چیزی در بطن بغیر از خوردن و نوشیدن (یعنی از راه طبیعی آن که دهن است).

و ابن تیمیه می گوید : کحل - سرمه - و حقن - پیچکاری - و قطره چکان و وصول دواء داخل شکم از طریق جراحی و غیره معلوم می شود که روزه را باطل نمی سازد و روزه از مسائل دین است که اگر مردم به معرفت آن بطور عام و خاص می داشتند و اگر این امور از جمله محرّمات می بود که خداوند حرام نموده است بر رسول اکرم صلی الله علیه و سلم واجب می بود که توضیح می داد و اگر رسول الله صلی الله علیه و سلم بیان میکرد صحابه به امت ابلاغ می کردند مثلیکه دیگر امور شریعت را ابلاغ نمودند .

مرد و زن سالخورده (پیر) در رمضان

سؤال : آیا شخص سالخورده و پیر در رمضان روزه نگیرد و اگر نگیرد به او چه واجب می گردد ؟

جواب : مرد و زن سالخورده و پیر که روزه ایشانرا زحمت میدهد و برای شان مشقت است اجازه است که روزه نگیرند و همچنان مریضیکه درمان وی ممکن باشد .

مریضیکه داکتران تشخیص کنند که مرض او مزمن است اجازه دارد که روزه نگیرد و همه ایشان (سالخورده و مریض) در مقابل نگرفتن هر روز از رمضان فدیّه بدهند که فدیّه عبارت از طعام دادن یک مسکین در هر روز است و این آسانی

را خداوند آورده است چنانکه در سوره بقره آیه 185 می فرماید : { یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر * خداوند برای شما آسانی را می خواهد و نه سختی را و در سوره الحج آیه 78 می فرماید : { و ما جعل علیکم فی الدین من حرج * در دین برای شما حرج نیست، و نساخت در دین برای شما هیچ تنگی } .

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما می گوید : اجازه است که پیر و سالخورده روزه نگیرد و در مقابل هر روز یک مسکین را نان بدهد و بروی قضائی نیست * الدار قطنی و الحاکم . و به همین معنی امام بخاری می گوید :

(در حق شیخ کبیر، پیر سال خورده و امثال ایشان این آیه نازل شده است: و علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین فمن تطوع خیرا فهو خیر له * بقره: 184 کسانیکه برای شان روزه دشوار باشد، فدیة که عبارت از طعام یک مسکین است بدهد و اگر کسی از اندازه ای طعام زیادتر بدهد برایش بهتر است) .

مرد و زن سال خورده و مریضیکه امید صحت مندی اش نباشد همه این ها روزه نگیرند و در مقابل هر روز یک مسکین را طعام بدهند .

سؤال: شخص مریض که چندین عملیات جراحی نیز شده است و داکتران معالج ویرا از گرفتن روزه منع کرده اند، آیا صدقه بدهد در مقابل هر روز از رمضان؟ و آیا می تواند پول نقد در عوض طعام برای فقراء بدهد یا نه؟

جواب: اهل علم متفق اند که شخص مریض اجازه دارد که روزه نگیرد چنانکه خداوند در سوره بقره آیه 185 فرموده است.

پس اجماع در جواز آن است که شخص مریض روزه نگیرد. لیکن باید بدانیم که کدام مرض سبب نگرگرفتن روزه میشود؟

مرضیکه روزه آنرا شدت بخشد و یا علاج آنرا تأخیر نماید و یا اینکه شخص مریض مشقت را در نتیجه مرض و روزه متحمل شود که نتواند بکار خود برسد کاریکه از آن مصارف خود را بدست می آورد این نوع مرض باعث می شود که مریض روزه نگیرد.

حالت مرض بکدام صورت و ترتیب دانسته میشود یا اندازه میگردد؟ به تجربه خود شخص و یا اینکه داکتران مسلمان و با اطمینان و متخصص در تخصص خود و امین در دین خود مریض را بگویند که روزه سبب زیادت مرض او می شود، پس مریض روزه نگیرد. و اگر مریض قبول کند که روزه بگیرد و درد و مرض را متحمل شود یک عمل مکروه را انجام داده است زیرا به ضرر خود عمل میکند و اجازه ای که خداوند عطا نموده از آن استفاده نمیکنند در حالیکه اگر روزه بگیرد، روزه اش صحیح است لیکن در نتیجه رسیدن ضرر یک عمل حرام را مرتکب شده است و خداوند از عذاب بنده خود بی نیاز است و می فرماید که نفس های خود را نکشید و خداوند برای شما رحیم است، نساء: 29.

در این جا سؤال پیش می شود که :

آیا مریض در بدل هر روز که روزه نگرفته صدقه بدهد؟

باید دانست که مریضی دو نوع است:

مرض مؤقت که امید صحت‌مندی از آن است که در این نوع مرض دادن صدقه و فدیة نیست و باید قضائی روزه گرفته شود چنانکه خداوند در سوره بقره آیات 184 و 185 می‌فرماید: فعدة من ایام آخری * یعنی از ایام یا روزهای دیگر روزه گرفته شود. اگر یک ماه روزه نگرفته یک ماه قضائی بگیرد زمانیکه خداوند ویرا صحت میدهد و وقت و فرصت گرفتن را بدست می‌آورد. این حکم برای مریض مؤقت است.

اما مرض مزمن یعنی دائمی، حکم آن مانند شخص سالخورده و کهنسال است اگر مرض وی قابل علاج و بهبودی نباشد و این امر به تجربه شخصی و یا به نظریه طبیب تشخیص میشود این شخص در مقابل هر روز که روزه نمی‌گیرد فدیة بدهد و در نزد بعضی امامان مانند امام ابوحنیفه اجازه است که قیمت فدیة را نقداً برای فقراء و مساکین و محتاجین بدهد.

حکم پیچکاری در رمضان و استعمال دواء در گوش و سرمه در چشم

سؤال: آیا مریض می‌تواند در ماه رمضان پیچکاری و از مقعد مواد را داخل کند و اگر گوشش درد کند از قطره چکان استفاده کند؟ و آیا زن می‌تواند در روز رمضان چشمان خود را سرمه کند؟

جواب: برای کسانیکه راجع به پیچکاری در ماه رمضان سؤال کرده اند باید گفت که پیچکاری دو نوع است:

اول: بقسم دواء و برای معالجه استعمال می‌شود چه در رگ باشد و چه هم در زیر پوست و یا در عضلات، در این مورد هیچ نوع اختلاف موجود نیست زیرا به معده نمی‌رسد و معذی هم نیست پس روزه را باطل نمی‌سازد و یا روزه باطل نمی‌شود و جای هیچ نوع سخن و حرف در این مورد نیست.

لیکن یک نوع از پیچکاری است که مانند غذا به جسم میرسد مانند گلوکوز که توسط خون با غذا یکجا می‌شود که در این نوع پیچکاری علما عصر با هم اختلاف نظر دارند و علمای گذشته در این موضوع و این نوع علاج و این قسم دواء معلومات نداشتند و از رسول الله صلی الله علیه و سلم و نه از صحابه و نه هم از تابعین و نه هم از عصر اول اسلام در مورد چیزی نقل شده است و این موضوع جدید و معاصر است بدین سبب و لحاظ در حکم آن اختلاف در بین علمای معاصر موجود می‌باشد.

بعضی به این نظریه اند که چون این نوع علاج مستقیماً به خون داخل شده و با غذا مخلوط میشود لذا باعث و سبب شکستن روزه میگردد و بعضی دیگر از علما باین نظریه اند که روزه باطل نمی شود اگر چه با خون نیز مخلوط شود زیرا آنچه سبب باطل شدن روزه میشود آن است که داخل معده شود که در اثر و نتیجه آن انسان احساس گرسنگی و تشنه گی نکند زیرا معنی روزه در آن است که انسان احساس گرسنگی و تشنه گی نماید و روزه معنی آن حرمان شهوت بطن و فرج است یعنی انسان احساس و شعور به گرسنگی و تشنه گی کند و از این جا است که این تعداد از علما میگویند که این نوع از پیچکاری نیز روزه را باطل نمی سازد.

با اینکه من (القرضای) طرفدار نظریه دوم می باشم لیکن با این هم لازم نمی دانم که در روز رمضان این نوع پیچکاری را انسان استعمال کند و بعد از افطار وقت کافی برای گرفتن آن است و اگر شخصی مریض باشد و لازم به این نوع پیچکاری داشته باشد پس در حالت مریضی خداوند روزه نگرفتن را اجازه و مباح ساخته است. اگر چه این نوع پیچکاری مغذی هم نیست و مثل طعام و نوشیدنی بصورت و شکل مستقیم آن نیست لیکن با آن هم انسان بعد از گرفتن آن احساس نیرومندی رفع کسالت میکند و خداوند از روزه گرفتن اراده نموده که انسان احساس گرسنگی و تشنه گی نماید تا از مشکلات گرسنه ها و فقرا با خبر شود، ترس در آن است که اگر این نوع پیچکاری اجازه داده شود مردم پولدار در روز رمضان آنرا استعمال نموده تا نیرومند شوند و احساس درد و گرسنگی و تشنه گی را نکنند، پس بهتر است تا بعد از افطار استعمال شود.

در مورد استعمال دواء در چشم و گوش و سرمه در چشم و استعمال دواء در

مقعد و اماله کردن قبل از افطار :

تمام مواد فوق الذکر داخل شکم انسان میشود لیکن داخل شکم از طریق و راه طبیعی آن نمی شود و انسان بعد از گرفتن آن و یا بعد از استعمال آن احساس به رفع گرسنگی و تشنه گی نکرده و خود را نیرومند احساس نمیکند. در حکم این موارد علما در گذشته و حاضر با هم اختلاف دارند که به دو دسته تقسیم می شوند:

شدید یا متشدد و سهل و آسانگیر. بعضی نظر دارند که روزه به استعمال آنها باطل میشود و بعضی بدلیل اینکه از راه طبیعی داخل معده نمیشود لذا تأثیری در روزه ندارد.

من - الفرضای - در مواد فوق الذکر مانند: { قطره چشم، قطره گوش و سرمه و گذاشتن مرهم در مقعد برای کسیکه مرض بواسیر دارد و همچنان اماله { نظر دارم که سبب باطل و یا شکننده روزه نمی شود و به همین حکم فتوا میدهم و به همین حکم شیخ الاسلام امام ابن تیمیه نیز حکم داده بود و امام ابن تیمیه اختلاف علما را در موضوع فوق الذکر آورده و در نتیجه آن می گوید که: ظاهر است که روزه باطل نمی شود به سبب آنها.

مسلمان در دین اسلام به دانستن روزه و معرفت احکام آن احتیاج دارد و اگر همین امور را خداوند سبحانه و تعالی و رسولش حرام می ساختند و سبب فاسد شدن روزه میشد واجب می بود بالای رسول الله صلی الله علیه و سلم که آنها را بیان می کرد و اگر رسول الله آنها را بیان و ذکر می نمود صحابه برای امت ابلاغ میکردند مثلیکه باقی شریعت محمدی را ابلاغ کردند و یکی از اهل علم در موضوع نه حدیث صحیح و نه حدیث ضعیف و نه مسند و نه مرسل را آورده اند و حدیث که در موضوع سرمه آمده ضعیف می باشد و یحیی بن معین آنرا باطل و منکر میدانند. این است فتوای امام ابن تیمیه و اساس فقهی آن که بدان استوار می باشد:

1) احکامی که سبب جنجال میگردد و مردم احتیاج به معرفت آنها داشتند به رسول الله صلی الله علیه و سلم واجب بود که برای امت بیان میکرد زیرا آن حضرت صلی الله علیه و سلم مأمور به آنچه خداوند نازل نموده بود برای مردم بود { و انزلنا الیک الذکر لتبین للناس ما نزل الیهیم * النحل: 44 } . و همچنان بالای امت واجب است که بعد از رسول الله صلی الله علیه و سلم به آنچه بیان نموده عمل نمایند.

2) سرمه و قطره گوش و مانند ایشان غسل و بخور و عطر و امثال آنها اگر روزه را فاسد می ساخت رسول الله صلی الله علیه و سلم بیان میکرد مثلیکه اموریکه روزه را فاسد می سازد بیان نمود و چون بیان نکردند پس همه از جنس عطر و روغن موی اند .. ابن تیمیه گوید:

بخور به بینی داخل شده و به دماغ میرسد و روغن انسان را راحتی می بخشد و بدن از آن می خورد لیکن روزه دار از آن منع نشده است و این دلالت به جواز آنها است. در نتیجه ابن تیمیه می گوید: سرمه غذا نیست و هیچکس سرمه را داخل بطن خود نمی کند نه از طریق گوش و نه از طریق بینی و همچنان اماله سبب تغذیه نیست بلکه آنچه در جسم است خارج می سازد و همچنان اگر چیزی را بو نمود و اگر چیزی را چشید و فوراً از دهن بیرون نمود و به معده نمی رسید ... و این گفتار خوب و فهم عمیق از فقه اسلام است و همین نظریه و فتوای شیخ الاسلام را اختیار و باساس آن فتوا میدهم.

فتوای امام مصطفی الزرقا در موضوع روزه و مریض

پیچکاری روزه را خراب نمی سازد به قیاس و رأی اکثر مذاهب. باطل شدن روزه آن است که چیزی از طریق راه طبیعی که دهن و بینی است داخل بطن شود. همچنان قطره در چشم با اینکه انسان طعم آنرا در حلق خود احساس کند فقها می گویند که روزه را باطل نمی سازد. پیچکاری شامل همه انواع و اقسام آن چه تحت جلد و یا در ورید و عضلات حکم واحد دارد.

رمضان و زنان

روزه به دلیل آیه 182 سوره البقره بالای مرد و زن فرض است. لیکن در عبادات حالات خاص زن و مرد در شریعت مد نظر می باشد مثلاً در حالت مرض و سفر برای زن و مرد یک حالت بوده لیکن زنان چون در طبیعت جسمانی خود با مردان قدری متفاوت اند لذا بعضی احکام رمضان نسبت به زنان حالت خاص را دارد که در این رساله مهمترین و ضروری ترین حالت را توضیح میدهم.

اول در موضوع حالت حاملگی یعنی بار دار بودن زن

امام شیخ یوسف القرضاوی می نویسد

این موضوع باید واضح باشد که اگر زن حامله دار نسبت به حیات طفل که در شکم وی است ترس دارد باید روزه نگیرد. باید زن مطمئن باشد که روزه برای طفل او ضرر می رساند و داکتر مسلمان (هر داکتر متخصص زیرا این سؤال در کشور اسلامی شده است) و متخصص در امور اطفال و ولادت برای مادر توصیه کند که روزه گرفتن وی برای حیات طفل خطر دارد در این حالت بالای مادر واجب می شود که روزه نگیرد تا اینکه حیات طفل در خطر نباشد و خداوند سبحانه و تعالی می فرماید: { و لا تقتلوا اولادکم * انعام: 151 و اسراء: 31 یعنی اولاد خود را نکشید}. طفل یک موجود زنده است و نباید پدر و مادر در حق طفل از غفلت کار بگیرند.

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما در تفسیر آیه شریفه که برای کسانی که روزه بالاتر از طاقت شان است نگیرند زن حامله دار و مادری را که شیر میدهد شامل همین حکم می داند.

اگر زنی که حامله است و مادری که شیر میدهد در نتیجه روزه گرفتن از خرابی صحت خود ترس و خوف دارد در این حالت اکثر علما باین نظر اند که روزه نگیرد و فقط بالای شان قضائی روزه است و فدییه بالای شان واجب نمیشود و در این حالت مادری که شیر میدهد و خانمی که حامله است مانند شخص مریض بحساب می آیند.

اما اگر خانم حامله دار و یا مادریکه طفل خود را شیر میدهد تزس داشته باشد که حیات طفل وی در خطر است در این حالت علما با هم قدری اختلاف دارند در حالیکه به اجماع - بدون مخالف در رأی - اجازه میدهند که روزه نگیرد ولی در مورد اینکه قضائی روزه را بگیرد و یا اینکه فدییه بدهد و یا اینکه هم قضایی بگیرد و هم فدییه بدهد قدری اختلاف موجود است.

حضرت عبداللّه بن عمر رضی اللّه عنهما و ابن عباس می گویند که طعام بدهند یعنی فدییه بدهند در حالیکه اکثر علما باین نظریه اند که قضائی بگیرد و تعدادی هم حکم به گرفتن قضائی و دادن فدییه میکنند .

به نظر و رأی من (القرضاوی) فدییه دادن کافی است و قضائی روزه نیست زیرا زنان در یک سال حامله اند و یک سال هم شیر میدهند و چانس و وقت گرفتن قضائی را ندارند و اگر قضائی بگیرند پس تمام سال باید روزه دار باشند و این یک عمل شاق و مشکل است.

امام سید سابق در کتاب خود بنام (فقه السنه) در صفحه 372 نظریه علما را در مورد فوق بررسی نموده می نویسد که : نزد عبداللّه بن عمر و عبداللّه بن عباس چنانکه ابو داود از عکرمه و نافع از ابن عمر روایت نموده اند قضایی ندارند و در عوض هر روز، روزه یک مسکین را نان دادن است که بنام فدییه یاد میشود .

امام سابق، ادامه داده می نویسد که : لیکن در مذهب حنفی و در نزد ابی عبیده و ابی ثور حکم است که : زن حامله و مادریکه شیر میدهد فقط قضائی بگیرند و طعام دادن مسکین یعنی فدییه نیست }.

حکم گرفتن دوائ منع مریضی زنانه (تأخیر حیض) در ماه رمضان

زنان در هر ماه چند روز مریض می شوند که بنام حیض یاد می شود و مدت مریضی زنانه از یک زن تا زن دیگر متفاوت می باشد و در این اواخر دارویی ساخته شده که مریضی زنانه را به تأخیر می اندازد و زنان مسلمان از دکتور القرضاوی در این مورد سؤال نموده اند :

سؤال: ما میدانیم که روزه ماه مبارک رمضان در آن خیر و برکت زیاد است و ما نمی خواهیم از برکت روزه ماه رمضان بی نصیب باشیم. آیا برای ما اجازه است که دواى منع مریضی زنانه را در ماه رمضان که سبب بند شدن حیض می شود استعمال کنیم و نزد علما ثابت شده است که دواى منع مریضی زنانه برای صحت ضرر ندارد؟

جواب: علمای اسلام متفق اند که روزه بر زن مسلمان در وقت مریضی فرض نیست لیکن واجب است که بعداً قضائی روزه را بگیرد و این یک رحمت و مهربانی از جانب خداوند بر زنان است تا زنان در حالت مریضی و روزه ضعیف نشوند و در وقت مریضی زنانه - حیض - جسم زن ضعیف شده و عصابش در نتیجه آن هم ضعیف میگردد، پس بر زنان واجب است که روزه نگیرند و اگر روزه هم بگیرند قبول نمیشود و باید بعداً قضائی آنرا بعد از ختم مریضی خود بگیرند و بدین ترتیب زنان مسلمان و مادران مؤمنین زنان پیامبر صلی الله علیه و سلم و کسانی که پیروی ایشانرا می کردند عمل نموده اند یعنی روزه نگرفته اند و بر زنا مسلمان لازم است که در وقت عادت ماهانه روزه نگیرد و بی بی عایشه رضی الله عنها می فرماید: { کنا نؤمر بقضاء الصوم، و لا نؤمر بقضاء الصلاه * روایت نموده بخاری، ما امر می شدیم به گرفتن قضائی روزه و امر نمی شدیم به قضائی نماز }.

من (القرضاوی) بهتر می دانم که امور را به صورت عادی و طبیعی آن گذاشت و حیض یک امر عادی و طبیعی است که باید به حالت آن گذاشته شود.

اگر بعضی از زنان می خواهند که دواء منع و یا تأخیر حیض را در ماه رمضان استعمال نمایند مانع در استعمال آن نیست لیکن بشرطیکه از عدم ضرر آن به صحت زن مطمئن باشند و مشوره داکتر در گرفتن آن ضروری است و اگر داکتر نظر داد که ضرر ندارد استعمال شود و روزه گرفته شود این شاء الله خداوند قبول میکند و باید دانسته شود که قضائی روزه در هر ماهی از سال صحیح می باشد.

سؤال: من دختر 18 ساله هستم و اول از جای که مایع حیض می آید یک

ماده سفید رنگ خارج شده نمی دانم که نماز و روزه ام صحیح است یا نه؟

جواب: این ماده عبارت از افرازات طبیعی برای دختر و زن است و آنچه سبب حرمت نماز و روزه میشود عبارت از خون است، خون حیض معروف و رنگ آن سرخ می باشد. اگر خون نباشد و بعضی افرازات باشد مثلیکه سؤال کننده شرح

میدهد از آن ترس نداشته باشید و شما خواهر مسلمان نماز بخوانید و روزه بگیرید و عبادت خداوند را بجا بیاورید و خداوند قبول میکند.

بوسه کردن در روز , رمضان :

بوسه کردن شوهر زنش را و زن شوهرش را در روز رمضان سبب باطل شدن روزه نمی شود یعنی روزه خراب نمی گردد. امام سید سابق در کتاب اش که ذکر شد در صفحه 389 می نویسد : از بی بی عایشه رضی الله عنها ثبت است که فرموده : پیامبر صلی الله علیه وسلم در وقتیکه روزه داشت مرا بوسید

حضرت عمر رضی الله عنه می گوید : روزی به نشاط بودم در حالیکه روزه داشتم خانم خود را بوسیدم و فوراً نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم رفتم و عرض کردم که امروز یک امر بزرگ را انجام دادم , زن خود را بوسیدم , رسول الله صلی الله علیه وسلم سؤال کرد : اگر در وقت داشتن روزه با آب مضمضه کنی ؟ گفتم در آن مانعی نیست , آنحضرت فرمود : پس از چه سؤال میکنی . یعنی در بوسه کردن در رمضان مانع نیست .

در مذهب حنفی که اکثر ملت افغانستان از آن پیروی میکنند این حکم آمده که امام سابق آنرا اینطور آورده : در مذهب حنفی و شافعی برای کسیکه بوسه ویرا تحریک کند کراهیت دارد و برای کسیکه بوسه ویرا تحریک نکند مانع در آن نیست لیکن بهتر است در رمضان در روز بوسه ترک شود .

در همین مورد امام مرحوم شیخ محمد متولی الشعروای در کتاب (صد سؤال و جواب) این جواب را میدهد :

سؤال : حکم شریعت در بوسیدن روزه دار چیست ؟ آیا بوسیدن بین جوانان و بزرگ سالان یک حکم را دارد ؟

جواب : جوانی از رسول الله صلی الله علیه وسلم پرسید : بیوسم و من روزه دار باشم ؟ فرمود : نه .

پیر مردی همین سؤال را از آنحضرت نمود . آنحضرت جواب داد : بلی . بعدا ادامه داد و فرمود : کهنسال بر نفس خود تسلط دارد .

از احکام فقهی در مورد بوسه کردن در روز رمضان استنباط می شود که در اصل بوسیدن مانع نیست بشرطیکه مقدمه ای برای عمل بزرگ تر یعنی عمل جنسی نشود خصوصاً بوسیدن دهن و لبان که شهوت را در حرکت می آورد .

رمضان و جماع بین زن و شوهر :

در فرضیت روزه گفتیم که روزه یعنی عدم خوردن و نوشیدن و جماع در روز می باشد لیکن بعضی اوقات برای انسان حالتی پیش می شود که خود را اداره کرده نمیتواند خصوصا برای نوجوانان که تازه عروسی کرده باشند . شریعت اسلامی که برای انسانها آمده حالات اسیشنایی را نیز نا دیده نگرفته برای آن راه حل و حکم صریح را بیان نموده است.

برای روشنی این مطب به کتاب فتاوی مرحوم شیخ عبدالحمید کشک جزء سوم صفحه 58 مراجعت می کنیم.

سؤال 194 : در روز رمضان شوهرم با من مستی و بازی کرد و در نهایت به جماع خاتمه یافت و من نیز با شوهرم همراه بودم، آیا بالای من قضائی است و یا کفاره ؟
جواب : در مذهب جمهور است که در واجب بودن کفاره مرد و زن متساوی اند اگر هر دو در امر جماع در روز رمضان مشترکا رغبت داشته باشند و جماع رابه اراده خود کرده باشند . لیکن اگر در حالت فراموشی و یا کسی ایشانرا به عمل جنسی مجبور بسازد در این حالت کفاره نیست . و اگر زن از جانب مرد مجبور به عمل جنسی شده باشد کفاره تنها بالای مرد است و زن کفاره ندارد .. النووی می گوید : در آن حالت که مرد زن را مجبور به عمل جنسی کند کفاره فقط بالای مرد است و به زن کفاره نیست . از امام احمد پرسیده شد که : اگر شوهر در روز رمضان با زن خود پیش شود ، آیا بالای زن کفاره واجب است ؟ امام احمد جواب داد : نشنیده ایم که بالای زن کفاره باشد . و المعنی می گوید : رسول الله صلی الله علیه وسلم مردی را که در روز رمضان جماع نموده بود امر کرد که یک غلام را آزاد کند و زن را به هیچ چیز امر نکرد .

امام الشعراوی به این سؤال جواب میدهد

حکم مردی که با زن خود در روز رمضان جماع کند چیست ؟

جواب : شخصی از رسول الله صلی الله علیه وسلم سؤال کرد : یا رسول الله هلاک شدم ، با زن خود پیش شدم در حالیکه روزه داشتم رسول الله صلی الله علیه وسلم

گفت: آیا می توانی یک غلام را آزاد کنی؟ مرد جواب داد: نی. باز فرمود: می توانی دو ماه پی در پی روزه بگیری؟

جواب داد: نی. رسول الله پرسید: شست مسکین را طعام داده می توانی؟ جواب داد: نی. بعدا رسول الله امر کرد که این جا بنشین. تا اینکه کسی یک کمی خرما آورد، رسول الله صلی الله علیه وسلم پرسید شخصی که سؤال میکرد کجا شد؟ گفت من این جا هستم. آنحضرت فرمود که این را بگیر و صدقه کن. سؤال کننده گفت یا رسول الله آیا از من فقیر تر کسی وجود دارد برای خود می گیرم، رسول الله صلی الله علیه وسلم خنده کردند.

این حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم در موضوع جماع در روز رمضان وسعت نظر را در تشریح اسلامی نشان میدهد. اسلام در احکام خود شرایط سؤال کننده را نادیده نمی گیرد و راه حل را مطابق وقت پیش میکند.

حیض و نفاس :

در کتاب فقه السنه آمده که: حیض و نفاس اگر در اخیر روز قبل از غروب آفتاب باشد روزه را باطل می سازد و در این حکم علما با هم متفق النظر اند.

منع شدن روزه برای زن اگر شوهرش در منزل حاضر باشد:

ابو هریره می گوید: رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت: « لا تصم المرأة یوما واحدا، و زوجها شاهد إلا یاذنه، إلا رمضان * » روایت نموده بخاری و مسلم و احمد * زن یک روز را روزه نگیرد اگر شوهرش در خانه حاضر باشد مگر به اجازه اش بغیر از رمضان». امام سید سابق بعد از آوردن این حکم می نویسد که: اگر شوهر در خانه نباشد یعنی در سفر و یا کار باشد زن حق دارد که بدون اجازه اش روزه بگیرد و زمانی که شوهر به خانه میرسد می تواند روزه خانم خود را باطل سازد - یعنی عمل جنسی را انجام دهد - . مریضی شوهر و عدم قدرت وی برای عمل جنسی مثل عدم حضور وی در منزل می باشد و زن در این صورت می تواند بدون اجازه شوهرش روزه بگیرد * فقه السنه: 379. (برای معلومات بیشتر در مسائل جنسی بین زن و شوهر به کتاب بنده بنام خانواده در اسلام مراجعت شود).

رفتن زنان برای ادای نماز تراویح :

در موضوع اشتراک زنان در نماز تراویح زنان مسلمان این سؤال را مطرح نمودند که شیخ القرضاوی جواب آنرا به این معنی میدهد :

سؤال : بعضی از زنان مسلمان می خواهند که نماز تراویح را در مسجد بخوانند ، بعضی شان بدون اجازه شوهران خود به نماز تراویح می روند و در داخل مسجد به صدای بلند با هم صحبت میکنند .

جواب : نماز تراویح نه بالای زنان و نه هم بالای مردان واجب است بلکه سنت می باشد و سنتی است که مقام و منزلت و ثواب بزرگ را نزد خداوند دارد . شیخان (بخاری و مسلم) از ابی هریره رضی الله عنه روایت نموده اند که : { من قام رمضان ایمانا و احتسابا با غفرله ما تقدم من ذنبه } * کسی که رمضان را از روی ایماننداری و ثواب آخرت روزه بگیرد گناهان گذشته اش بخشیده می شود .

کسیکه نماز تراویح را با خشوع و اطمینان خاطر با ایماننداری بخواند و نماز فجر را در وقت آن اداء کند مثلیکه رمضان را به عبادت گذشتانده است و مستحق ثواب میشود .

این حکم شامل مرد و زن است . نماز زن در خانه اش با فضیلت تر است از نمازش در مسجد مگر اینکه در رفتن به مسجد فواید بیشتر بغیر از نماز باشد مثل شنیدن و عظ دینی و درس علم و شنیدن قرآن کریم از یک قاری خوش آواز . در این صورت رفتن در مسجد و خواندن نماز بهتر تر از خانه است خصوصا که امروز زیادتیرین مردان قادر نیستند که با زنان خود در مسائل اسلامی کمک کنند و ایشانرا درس دین بدهند در این حالت و تحت این شرایط تنها مسجد باقی می ماند که وظیفه دینی و علمی را انجام دهد پس باید زنان حق رفتن به مسجد را داشته باشند و بین زنان و مسجد ممانعت بوجود نیاید . از جانب دیگر نماز خواندن خصوصا تراویح در منزل کسالت را بار می آورد و خواندن آن در مسجد آسانتر است .

خارج شدن زن از منزل باید به اجازه شوهر باشد و اطاعت شوهر واجب است بغیر از معصیت و اگر شوهر زن خود را امر به معصیت نمود زن نباید از او اطاعت کند .

از حق مردان نیست که زنان شانرا از رفتن به مساجد منع کنند اگر دلیل قوی وجود نداشته باشد و رسول الله صلی الله علیه وسلم امر نموده اند که زنان را از رفتن به مساجد خدا منع نکنید (لا تمنعوا اماء الله مساجد الله) .

سخن زدن زنان در مساجد فرقی از سخن زدن مردان در مسجد ندارد در مسجد باشد. سخن زدن با آواز بلند جواز ندارد زیرا مسجد برای عبادت و جای تعلیم علوم می باشد.

زن مسلمان باید در داخل مسجد خاموش باشد تا برای نماز گزاران و جلسات درس مشکلات را خلق نکند و اگر ضرورت به حرف زدن باشد بقدر ضرورت و آهسته صحبت شود.

لازم میدانم یک کلمه را به انصاف بگویم و آن اینکه: بعضی مردان از غیرت زیاد در حق زنان از اسراف کار میگیرند و دایره زندگانی را بر زنان تنگ می سازند و رفتن زنان را به مساجد که با دیوارهای بلند چوبی از مردان جدا شده اند دیوارهایی که در وقت رسول الله صلی الله علیه و سلم و دو خلیفه اول نبوده منع میکنند و بعضی از مردان برای خود حق میدهند که در مسجد حرف بزنند و برای زنان این حق را نمی دهند و این مقدار از غیرت انسانرا از حق دور می سازد.

زندگانی معاصر دروازه ها را بروی زنان باز نموده، زن برای درس به پوهنتونها و برای خرید به بازار می رود در حالیکه از بهترین و با فضیلت ترین مکان که مساجد است منع می شوند. برای زنان باید در مساجد مکان بزرگتر را اختصاص بدهد تا زنان از امور دین شان با خبر شوند و در مسجد خوشحالی کنند بدون اینکه داخل معصیت شوند. چه مانع است که اگر زنان با حشمت و حجاب و با وقار به مسجد روند.

رمضان و مسافر

احکام عبادات در سفر نسبت به مقیم بودن تفاوت دارد که این تفاوت شامل روزه رمضان نیز می شود و بر مسلمان واجب است تا احکام اسلامی را در همه موارد آن بداند و اگر نمی داند از علما پرسیده و یا در کتب فقه اسلامی مراجعت کنند .

ابو سعید الخدری رضی الله عنه روایت میکند که در سفر با رسول الله صلی الله علیه وسلم بودیم بعضی روزه داشتیم و بعضی نداشتیم . در حدیث دیگر الخدری می گوید که با رسول الله صلی الله علیه وسلم در غذا بودیم بعضی از ما روزه داشت و بعضی نداشت و کسی از ما که قوت گرفتن روزه را داشت روزه گرفت و کسی که ضعیف بود نگرفت .

از روایت الخدری استنباط می شود که گرفتن روزه در ماه رمضان مربوط به خود شخص است که می گیرد یا نمی گیرد .

علما در موضوع سفر و رمضان تحقیق نموده و در روشنی قرآن و حدیث و اقوال صحابه به این نظریات رسیده اند که سید السابق در کتاب خود فقه السنه همه نظریات را به تفصیل آورده است که در این جا بعضی آنرا نقل می کنیم :

امام ابو حنیفه و امام شافعی و امام مالک می گویند : کسیکه قوت گرفتن روزه را در سفر دارد ، روزه برایش بهتر است و کسیکه ندارد نگرفتن روزه برایش بهتر است .

در کتاب الموطأ از امام مالک از امام محمد امام مذهب حنفی روایت شده که مسافر در ایام سفر اگر می خواهد روزه بگیرد و اگر نمی خواهد نگیرد . (این قسمت را استاد غوریانی ترجمه نموده اند) .

امام و فقیه بزرگ خلیفه عمر بن عبدالعزیز همه نظریات را یکجا ساخته به این نتیجه رسیده که :

هر کدام آن (روزه داشتن و نه داشتن) آسان باشد آن صحیح است ، کسیکه روزه برایش آسان است روزه بگیرد و کسیکه روزه برایش مشقت است روزه نگیرد .

امام سابق می گوید که اگر شخصی (مسافر) در شب نیت روزه کرد در روز می تواند که افطار کند یعنی روزه اش را بشکند . و اگر نیت روزه را کرد در جایی که

مقیم بود و بعد از آن در روز سفر کرد جمهور علما می گویند که اجازه افطار را در روز ندارد و امام سابق احادیثی را در مورد آورده است و در اخیر تحقیق الشوکانی را به این معنی می آورد:

الشوکانی گفت: هر دو حدیث دلالت بر آن میکنند که مسافر قبل از خارج شدن از مکان خود که از آنجا می خواهد سفر کند اجازه دارد افطار کند یعنی نان بخورد. سفری که در آن اجازه نگرفتن روزه است، همان سفری است که در نتیجه آن انسان نماز را قصر میکند.

مقدار یا اندازه مسافه که در آن مسافر حق دارد روزه نگیرد:

امام دکتور یوسف القرضاوی در موضوع مسافه و سؤال ذیل جواب می دهد: سؤال: مقدار مسافه که در آن انسان می تواند روزه نگیرد چقدر است؟ آیا اگر در سفر مشقت و زحمت نباشد انسان روزه بگیرد؟

جواب: مسافر به نص قرآن کریم می تواند افطار کند یعنی روزه نگیرد (فمن كان منكم مریضاً أو علی سفر فعده من ایام أخر بقره: 184 و هر کس از شما که مریض یا در سفر باشد بشمار آن ایام از روزهای دیگر روزه بگیرد).

در مقدار مسافه فقهاء با هم اختلاف دارند، مگر چنانکه در سؤال آمده که مقدار 80 کیلومتر، اعتقاد دارم که در این مقدار مسافه همه با هم متفق اند. در مسافه ای که سبب قصر نماز و مباح بودن بگرفتن روزه است در نزد اکثر مذاهب 84 کیلومتر تخمین شده است و این اندازه ها همه تقریبی و یا تخمینی است نه از رسول الله صلی الله علیه وسلم و نه از صحابه روایتی موجود است که در آن مقدار و اندازه مسافه را به متر و یا کیلومتر تعیین کرده باشند، پس همین مقدار اندازه برای نگرفتن روزه کافی است (80 یا 84 کم). بعضی علما اصلاً مسافه را شرط نمی دانند و هر سفر در نزد ایشان در لغت- زبان- سفر است که روزه نگیرند و این را قرآن کریم و سنت تعیین نموده است.

صحابه با رسول الله صلی الله علیه وسلم سفر میکردند می گویند که: { بعضی از ما روزه میداشت و بعضی نمی داشت و کسی که روزه داشت بر کسیکه روزه نداشت عیب نمی گرفت و کسی که روزه نداشت بر کسیکه داشت عیب نمی گرفت}.

مسافریکه روزه برایش مشقت دارد گرفتن روزه برایش مکروه بلکه ممکن است حرام باشد بقول رسول الله صلی الله علیه و سلم که در حق مردی گفت: مردیکه روزه داشت و از شدت مشقت روزه بالایش سایه بان بسته بودند و رسول الله از حال وی پرسید جواب دادند که روزه دارد آنحضرت فرمود: { لیس من البر الصیام فی السفر } * روایت نموده بخاری یعنی از بر یعنی از نیکویی نیست که در سفر روزه داشت. این حکم برای کسی است که روزه برایش مشقت داشته باشد لیکن برای کسیکه برایش مشقت و زحمت نباشد اختیار دارد که روزه میگیرد و یا نمیگیرد. هر شخص خودش در سفر برای خود اختیار کند که روزه میگیرد و یا نمیگیرد. ابو داود از حمزه بن عامر الاسلامی روایت میکند که گفت: برای رسول الله صلی الله علیه و سلم عرض کردم که من با سواره سفر میکنم و ممکن است وقت سفرم در ماه رمضان تصادف کند و قوت گرفتن روزه را داشته باشم و ممکن است روزه برایم مشکل باشد، آیا ممکن است روزه نگیرم و بعداً قضائی آنرا بگیرم؟ و یا اینکه روزه بگیرم؟ کدام آن برایم اجر دارد؟

رسول الله صلی الله علیه و سلم جواب داد: { هر کدام را که خواهی، یعنی آنرا اختیار کن که برایت آسانتر باشد }.

مشقت و زحمت سبب نگرفتن روزه معرفی نشده است بلکه در اصل سفر است که نگرفتن روزه به آن ارتباط دارد و سفر است که عدم گرفتن روزه را مباح می سازد و خداوند اجازه خود را متعلق به مشقت نساخته بلکه متعلق به سفر ساخته. اگر مشقت سبب مباح بودن می بود در حکم آن مردم اختلاف شدید می داشتند، لذا خداوند حکم نگرفتن روزه را مربوط و متعلق به سفر ساخته است، چه انسان بواسطه طیاره و یا ریل و یا موتر سفر کند می تواند روزه نگیرد و بالایش قضائی می باشد که بعداً در اوقات دیگر بگیرد و روزه از گردن انسان ساقط نمیشود بلکه ساقط شدن آن مؤقتی است که سبب آن سفر است، آن سفری که برای انسان حتی مشقت را نیز نمی آورد. کسیکه سفر کرده می داند که سفر خودش یک عذاب است چه توسط حیوان و یا وسائل نقلیه جدید مثل طیاره، سفر و دور بودن از محل مسکونی و از خانواده انسان حالت غیر طبیعی را به میان می آورد و کسی به حیات خود اطمینان نمی داشته باشد و روی این منظور است که خداوند روزه نگرفتن را مشروع ساخت و بهتر است که در مقابل نص سخن نگفت و فلسفه نگفت و اجازه خداوند را که برای بندگان خود داده باطل نساخت (یرید الله بکم

الیسر و لا یرید بکم العسر * البقره : 185 , خداوند بشما اراده آسانی دارد نه دشواری) .

استعمال مسواک و کریم دندان

در استعمال کریم دندان و مسواک در روز رمضان در حکم آن دکتور یوسف القرضاوی این جواب را میدهد

مسواک قبل از زوال مستحب است چنانکه همیشه مستحب است لیکن در استعمال آن بعد از زوال فقهاء با هم اختلاف نظر دارند بعضی استعمال آنرا بعد از زوال مکروه میدانند . بعضی از صحابه روایت کرده اند که رسول الله صلی الله علیه و سلم را دیدیم که مسواک میکردند و روزه داشتند , مسواک در روزه

مستحب است در تمام اوقات در اول روز و آخر آن مثلیکه مستحب است قبل از روزه و بعد از روزه و سنت است در همه اوقات .

اما در استعمال کریم دندان باید دقت شود که مقدار از آن به شکم داخل نشود و اگر داخل شد نزد اکثر علما روزه را باطل می سازد و بهتر است که بعد از افطار استعمال شود لیکن اگر استعمال شد باید محتاط بود که داخل شکم نشود و اگر کسی عذر داشت و کریم دندان را استفاده کرد و یک مقدار آن داخل شکم شد البته بعد از احتیاط در آن عفو است و در سوره الاحزاب آیه 5 خداوند وعده داده که انسان را در خطاً و سهو محاسبه نمی کند و رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرماید که در فراموشی و خطای امت من محاسبه نمی شود .

استعمال خوشبوئی در روز رمضان :

دکتور یوسف القرضاوی در این مورد می نویسد که : استعمال خوشبوئی در روز رمضان جواز دارد و هیچ یک از علما نگفته اند که استعمال خوشبوئی در رمضان سبب فاسد شدن روزه میشود , خداوند بهتر می داند .

خوردن و نوشیدن در حالت فراموشی :

در این مورد یوسف القرضاوی می نویسد که: در صحیح البخاری و مسلم حدیث شریف که ابو هریره از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت نموده آمده که: (... من نسی و هو صائم فأكل و شرب, فلیتم صومه, فإنما أطعمه الله و سقاه... و به لفظ دیگر به سند صحیح که دار قطنی آورده آمده که: { فانما رزق ساقه الله الیه و لا قضاء علیه } و به لفظ دیگر که دار قطنی و ابن ماجه و ابن خزیمه و ابن حبان و الحاکم آورده اند آمده که: { من افطر من رمضان ناسیا, فلا قضاء علیه و لا كفاره } یعنی کسیکه در ماه رمضان در حالت فراموشی بخورد و یا بنوشد روزه خود را تکمیل کند و خداوند است

که ویرا خورنده و نوشانیده است و چنانکه در احادیث فوق آمده بر کسیکه در حالت فراموشی در روز رمضان چیزی را بخورد و یا بنوشد بالایش قضائی و كفاره نیست و باید روزه خود را ادامه دهد.

روزه گرفتن در روز دو شنبه و پنجشنبه :

ابو هریره رضی الله عنه روایت میکند که رسول الله صلی الله علیه وسلم اکثرا روز دو شنبه و پنجشنبه روزه داشتند و سید سابق حدیثی را که امام احمد در این باب ذکر نموده در کتابش می آورد که رسول الله فرموده که اعمال انسان بروز دو شنبه و پنجشنبه بحضور خالق پیش می شود.

جواز افطار کردن روزه تطوع- نفل - : کسیکه روزه تطوع گرفته باشد می تواند در خلال روز آنرا به خوردن و نوشیدن باطل سازد. امام سید سابق می نویسد که ام هانی روایت نموده که روزی رسول الله داخل منزل وی شد و من یعنی ام هانی برایش آب آوردم و نوشید بعدا برایم تقدیم کرد که بنوشم, گفتم روزه دارم فرمود که روزه دار تطوع خودش امیر خود است اگر بخواد روزه داشته باشد و اگر بخواد نداشته باشد و در حدیث که الخدری روایت نموده رسول الله صلی الله علیه وسلم شخصی را دعوت به نان خوردن نمود (روزه دار را) و گفت که در عوض یک روز دیگر روزه بگیرد.

اگر کسی وفات نموده باشد و بروی روزه قرض ماند باشد :

امام سید سابق می نویسد که: تمام علما اتفاق دارند که اگر کسی وفات کرد و از نماز و روزه قرضدار باشد ورثه اش یعنی ولی او و دیگران از طرف وی نه روزه بگیرند و نه هم نماز بخوانند. سید سابق از امام ابو حنیفه نقل قول کرده می نویسد که امام ابو حنیفه می گوید: ولی کسی از طرف مرده روزه نگیرد بلکه در عوض هر روز، روزه وی فدیة بدهد.

یک روایت است که ولی از طرف میت روزه بگیرد لیکن علما به اسناد قوی این روایت را ضعیف ثابت کرده اند. عبدالرزاق از بی بی عایشه روایت میکند که فرمود: { لا تصوموا عن موتاكم و اطعموا عنهم * از طرف مرده های خود روزه نگیرید بلکه طعام بدهید از طرف ایشان } زیرا روزه یک عبادت بدنی است مثل نماز که نیابت از آن شده نمی تواند و حضرت عبدالله بن عباس و بی بی عایشه به این قول فتوا داده اند.

غسل جنابات در رمضان :

دکتور یوسف القرضاوی در جواب به سؤالی که آیا غسل جنابت در روز ماه رمضان روزه را فاسد می سازد یا نه؟ این جواب را میدهد:

جنابت روزه را باطل نمی سازد زیرا انسان در آن دخالت ندارد و قصد آنرا نیز ندارد پس روزه را باطل نمی سازد ... خارج شده منی در حالت احتلام - بغیر اراده و قصد - روزه را باطل نمی کند و همچنان غسل نمودن. طهارت بالای مسلمان فرض است و اگر آب داخل گوش شد روزه باطل نمی شود و اگر در وقت وضوء یا غسل با توجه و کوشش کردن مقداری از آب داخل شد باعث باطل شدن روزه نمی شود زیرا انسان از عملی که به صورت خطأ صورت میگیرد محاسبه نمیشود و خداوند انسان را از عمل بدون قصد و خطأ مورد عفو قرار داده است و همچنان رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید که خداوند امت مرا در خطأ محاسبه نمیکند.

قضائی روزه :

در قضائی روزه در فقه السنه آمده که واجب نیست که فوراً قضائی روزه گرفته شود و هر وقت انسان می تواند که قضائی روزه ای خود را بگیرد لیکن بهتر است که انسان در گرفتن آن تأخیر نکند زیرا در عمر اعتبار نیست. اگر رمضان برسد و انسان قضائی روزه سال گذشته را نگرفته باشد باید اول روزه فرض رمضان حاضر را بگیرد و بعداً قضائی سال گذشته را. در نزد بعضی مذاهب اگر کسی قضائی روزه را نگرفت و رمضان آمد بعد از آن قضائی سال گذشته را گرفته و فدیة نیز بدهد.

امام ابو حنیفه و امامان مذهب حنفی بر این نظر اند که: اگر رمضان رسید و روزه قرضی سال گذشته را کسی نگرفته باشد رمضان حاضر را روزه بگیرد و بعد از آن روزه قرضی خود را بگیرد و در حالت تأخیر تا رسیدن رمضان دیگر بالایش فدیة نیست و حسن بصری در این حکم با ابو حنیفه موافق است.

فطر روزه :

زکات و یا صدقه فطر روزه در سال دوم هجرت فرض گشته است. در نزد فقهای مذهب حنفی فطر روزه همچنان بنام صدقه سر و زکات بدن نیز تعبیر شده است * - رد المحتار 2 / 78 - . صدقه فطر روزه دار را از گناه و لغو « کلمات بی فائده » در رمضان پاک می سازد و همچنان فقیر را از سؤال کردن در روز عید بی نیاز می سازد.

فطر روزه در مذهب حنفی واجب است نه فرض در حالیکه در باقی مذاهب فرض می باشد. نوت: { در فرق بین فرض و واجب به رساله زکات از امام القرضاوی ترجمه: فضل غنی مجددی مراجعه شود }.

صدقه فطر روزه به کدام اشخاص واجب است :

در حدیث شریف که امام بخاری و مسلم از ابن عمر روایت نموده اند آمده که: « رسول الله صلی الله علیه و سلم فرض نموده زکات فطر روزه را بالای انسان مسلمان - زن و مرد آزاد و غلام - و در مذهب حنفی فطر روزه بالای صغیر و کبیر واجب است.

شرط داشتن نصاب: خلاف تمام مذاهب امام ابو حنیفه و اصحاب وی داشتن نصاب (آن مقدار از سرمایه که به داشتن آن بعد از ضروریات زندگانی زکات فرض می شود) * برای معلومات بیشتر به رساله زکات، تألیف شیخ القرضاوی، ترجمه: فضل عنی مجددی (مراجعه شود) را در دادن فطر روزه شرط میدانند.

مقدار زکات فطر روزه را فقه حنفی نصف صاع از گندم که مساوی یک بر ششم کیلو گرم است تعیین کرده است و در همین مذهب خصوصاً در نزد امام ابو حنیفه و امام یوسف مجاز است که فطر روزه را به پول نقد پرداخت.

وقت دادن زکات فطر روزه: امام ابو حنیفه و اصحاب وی می گویند که وقت دادن فطر روزه به طلوع فجر روز عید واجب می گردد. در نزد ابو حنیفه اجازه است حتی قبل از عید زکات فطر روزه داده شود.

برای کسیکه زکات فطر روزه داده نمیشود: برای کافر که ضد اسلام است و مرتد و فاسق که به فسق خود بر ضد مسلمین عمل میکند و شخص غنی و اهل کسبه، شخص تنبل که کار نمیکند برای پدر و مادر و اولاد زکات فطر روزه داده نمیشود. برای مزید معلومات در موضوع زکات فطر روزه لطفاً به {فقه زکات، القرضاوی، ترجمه: فضل غنی مجددی که از طرف فقه اسلامی بنشر رسیده مراجعه شود}.

اگر کسی بیست روز، روزه را در یک کشور گرفته باشد و شب عید در کشور دیگر باشد، زکات فطر روزه خود را به کدام کشور بدهد؟

در جواب به این سؤال دکتور القرضاوی این فتوا را میدهد:

مسلمان زکات فطر روزه ای خود را در آن شهر و یا کشور بدهد که شب اول ماه شعبان - شب عید - باشد زیرا زکات فطر روزه سبب دادن آن روزه نیست بلکه علت آن فطر است و به همین دلیل بنام زکات فطر یاد شده است. اگر کسی قبل از شام روز آخر رمضان وفات کند بلائیش زکات فطر نیست و اگر چه تمام رمضان را روزه گرفته باشد. و اگر طفلی بعد از شام روز آخر رمضان یعنی در شب اول داخل شدن ماه شوال تولد شود واجب است که از طرف وی زکات فطر داده شود و این زکات

مربوط به عید و خوش ساختن مساکین و فقراء است و در حدیث آمده که: {أغنوهم فی هذا الیوم* غنی سازید ایشانرا (فقراء را) در این روز یعنی روز عید}. موضوع رمضان یک موضوع بسیار جامع و مهم در فقه اسلامی می باشد و فقهاء در این باب کتابهای زیادی تألیف نموده اند که ممکن نیست در یک رساله کوچک همه را جای داد در این رساله فقط به آنچه یک مسلمان در کشورهای غیر اسلامی ضرورت دارد اشاره شده است امید است که مفید باشد.

در نهایت از تمام علمای کرام دعوت می شود که اگر در ترجمه نصوص و مراجع از طرف بنده غلطی شده باشد سکوت نکنند زیرا دین اسلام ملک شخصی کسی نبوده و باید غلطی فوراً اصلاح شود لیکن با آوردن دلیل از کتاب و سنت و اقوال علمای مذاهب و هر انسان خطاً میکند و بهترین خطاً کنندگان توبه کنندگان اند.

مآخذ قسمت سوم تحقیق :

- 1- قرآن کریم , ترجمہ استاد عبدالستار سیرت, طبع دوم پشاور 1997 م
- 2 - أحكام المرضى , تألیف : شیخ أحمد بن إبراهيم بن خليل المعروف بابن تاج الدين الحنفی , 1007 - 1060 , تحقیق دکتور محمد سرور محمد مراد البلخی , مراجعہ دکتور استاد أحمد الحجی الکردی , چاپ , وزارت اوقاف دولت کویت .
- 3 - مختصر القدوری فی الفقه الحنفی , تألیف , علامہ الشیخ ابی الحسن احمد بن محمد بن احمد بن جعفر القدوری الحنفی البغدادی المتوفی سنہ 428 , تحقیق و تعلیق , الشیخ کامل محمد عویضہ .
- 4- منهاج المسلم , ابوبکر الجزائری , دارالکتب السلفیہ , القاہرہ .
- 5- فقه السنہ , السید سابق , جلد اول .
- 6 - فقه الزکاه , دکتور یوسف القرضاوی طبع 24 . (قسمت نظریات مذهب حنفی ترجمہ فضل غنی مجددی) .
- 7- فتاویٰ مصطفیٰ الزرقا , دارالقلم دمشق .
- 8- فتاویٰ معاصر , دکتور یوسف القرضاوی , المکتب الاسلامی .
- 9 - فتاویٰ شرعیہ و بحوث اسلامیہ , حسنین محمد مخلوف , جزء دوم . , دار الاعتصام .
- 10- الفتاویٰ , الشیخ عبدالعزیز بن عبداللہ بن باز , جزء اول .
- 11- فتاویٰ الشیخ کشک جزء سوم , المختار الاسلامی جزء ششم .
- 12- 100 سؤال و جواب , شیخ محمد متولی الشعراوی , دار المعارف .
- 13- الفتاویٰ , محمد متولی الشعراوی , مکتبہ القرآن .
- 14- مجلہ فقہ اسلامی , شمارہ : 72 , 73 , 74 , 85 .
- 15- جریده الرأی العربی عدد 368 , 20 ستمبر 2005
- 16- AL SIYAM (FASTING) BY : EL – BAHAY EL KHOLI-
TRANSLATED BY : M . HAWARY AHMAD .

لست کتابها

1. بحث های دینی و فتوا های فقهی . تألیف : فضل غنی
مجددی ، طبع چهارم در 545 صفحه . قیمت هر جلد 25
دالر .
 2. مطالعه تمهیدی در فقه حنفی و جعفری (توافق و تفاوت)
تألیف : فضل غنی مجددی ، مراجعه دکتور عبدالستار
سیرت . طبع سوم . 25 دالر .
 3. مطالعه تمهیدی در سنت و حدیث نبوی صلی الله علیه
وسلم در 209 صفحه . قیمت ده دالر .
 4. بحث های اسلامی (فقه اقلیات های اسلامی در غرب ،
بعد از مرگ ، ایمان و عقیده توحید ، غلو و افراط گرایی
از نظر فرهنگ اسلامی و غرب مسیحی ، مراحل تکوین
تصوف و حرکت اصلاحی آن) در 230 صفحه .
تألیف : فضل غنی مجددی قیمت 8 دالر .
- مصارف پست برای داخل امریکا 6 دالر و برای کشور هایی
اروپائی 24 دالر و مصارف سه جلد به یک قیمت .
- مجله فقه اسلامی را هموطنان گرامی در مقابل مصارف پستی در
اول هر ماه بدست آورده میتوانند . همکاری مادی و معنوی شما
در راه نشر ثقافت اسلامی مسئولیت اخلاقی و اسلامی است .